

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra Speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Očekávání adoptivních rodičů a jejich naplněné představy
Foster parents expectations and their fulfilled visions

Bc. Alžběta Drvotová

Vedoucí práce: PhDr. Zbyněk Němec, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika (N0111A190014)

Studijní obor: N SPPG 2 (0111TA190014)

2022

Odevzdáním této diplomové práce na téma Očekávání adoptivních rodičů a jejich naplnění představy potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Zbyňku Němcovi, Ph.D. za jeho cenné rady, připomínky a povzbudivá slova. Dále bych chtěla poděkovat Bc. Martině Loutné za poskytnutí důležitých kontaktů a doprovázení v mé praktické části. V neposlední řadě děkuji všem dotazovaným rodičům za jejich ochotu a nadšené sdílení jejich vlastních zkušeností.

ABSTRAKT

Diplomová práce „Očekávání adoptivních rodičů a jejich naplněné představy“ se zabývá odbornými přípravami, které jsou poskytovány organizací Dobrá rodina, a dále zjišťuje kvalitu poskytovaných služeb po přijetí dítěte do péče.

Teoretická část se zaměřuje na definici adopce, její právní ukotvení a odborné přípravy. Dále vymezuje rozdíly mezi rodičovstvím biologickým, adoptivním a specifika homoparentního rodičovství. Vysvětluje důležité pojmy, které se s osvojením pojí, jako jsou identita dítěte, trauma či poruchy attachmentu. Specifikuje podpůrnou síť pro osvojitele a zaměřuje se na dvě organizace, Dobrá rodina a Středisko náhradní rodinné péče.

Praktickou část tvoří semi-strukturované rozhovory s rodiči, kteří prošli odbornými přípravami v organizaci Dobrá rodina a aktuálně mají již osvojené dítě/děti.

Cílem práce je zjištění, jakým způsobem odborné přípravy rodičům mění myšlení a uvažování o náhradní rodinné péči, jaké jsou jim dále poskytovány služby a jaké formy podpory by ještě uvítali.

Výzkum ukázal, že přípravy často mění očekávání rodičů a jejich celkový způsob myšlení o náhradním rodičovství. Rodiče jsou s odbornými přípravami spokojeni, a to především díky jejich prožitkové formě, intenzitě a vedení lektorů. Služby poskytované rodičům po ukončení příprav, prováděných doprovázející organizací, jsou hodnoceny většinou pozitivně. Adoptivní rodiče požadují jen několik málo změn a úprav, které by celkovou podporu náhradního rodičovství mohlo posunout na vyšší úroveň.

KLÍČOVÁ SLOVA

náhradní rodinná péče, osvojitelé, odborné přípravy, poskytované služby, Dobrá rodina

ABSTRACT

The diploma thesis " Foster parents expectations and their fulfilled visions " deals with expert training, which is provided by the organization Dobrá rodina, and also determines the quality of services provided when the family accepts the child.

The theoretical part focuses on the definition of adoption, its legal basis and expert training. It further defines the differences between biological and adoptive parenting and the specifics of homoparental families. It explains the main concepts associated with adoption, such as child identity, trauma or attachment issues. It specifies a support network for adopters and focuses on two organizations, Dobrá rodina and Středisko náhradní rodinné péče.

The practical part is based on semi-structured interviews with parents who have undergone training in the organization Dobrá rodina and currently live with their adopted child/children.

The work goal is to find out how the expert training changes their mindset and thinking about foster care, which services are provided to them and what kinds of support they need.

Research has shown that proper expert training often changes parents' expectations and their general mindset about foster care. Parents are satisfied with the expert training, especially thanks to their experiential form, highly demanding involvement and professional guidance. The services provided by above-mentioned organization to parents after the expert training are generally evaluated positively. Only minor changes and adjustments which can further improve the whole process are required.

KEYWORDS

Foster care, adopters, expert training, provided services, organization Dobrá rodina

Obsah

Úvod	8
1. Osvojení	9
1.1 Historie.....	9
1.2 Právní ukotvení osvojení v ČR.....	11
1.3 Podmínky pro osvojitele	12
1.4 Podmínky osvojení	13
1.5 Mezinárodní osvojení	15
2 Rodina, rodičovství	17
2.1 Rodina.....	17
2.2 Funkce rodiny	17
2.3 Výchovné styly	18
2.4 Rodičovství biologické a psychologické	19
2.5 Adoptivní rodičovství (Terapeutické rodičovství).....	19
2.6 Homoparentální rodičovství a jeho specifika	20
3 Důležité pojmy spojené s adopcí	22
3.1 Identita dítěte	22
3.2 Trauma.....	23
3.3 Attachment a jeho poruchy	26
4 Přípravy budoucích osvojitelů	27
4.1 Obsah a rozsah odborných příprav dle MPSV.....	27
4.2 Odborné přípravy v Dobré rodině.....	28
4.3 Program PRIDE	29
5 Síť podpory osvojitelů v ČR	33
5.1 Dobrá rodina	33
5.2 Středisko náhradní rodinné péče.....	33
6 Metodologie výzkumného šetření a popis výzkumného vzorku	35

6.1	Paní Novotná.....	36
6.2	Panáčkovi.....	36
6.3	Bukovi.....	36
6.4	Zvolenští	36
6.5	Bartákoví.....	37
6.6	Holubovi	37
6.7	Pan Novák s partnerem	37
6.8	Kuškoví.....	37
6.9	Paní Fialová	38
7	Poznatky z výzkumného šetření	39
7.1	Zkušenosti z příprav.....	39
7.2	Poskytované služby a podpora osvojitelům.....	46
7.3	Návrhy na zlepšení.....	49
8	Shrnutí výsledků	53
9	Doporučení pro praxi	55
	Závěr	57
	Zdroje	59
	Příloha č.1.....	64
	Příloha č.2.....	65

Úvod

Když se rodiče rozhodnout pro osvojení dítěte, jejich motivací je často touha po samotném dítěti nebo touha pomoci dítěti v nouzi. Osvojení samotné ale není často takto černobílé. Budoucí náhradní rodiče jsou, stejně jako pěstounští rodiče, povinni absolvovat odborné přípravy, které je mají na jejich budoucí roli připravit. Často rodiče přípravy vnímají jako nezbytnou, ne příliš příjemnou, součást procesu, kterým si musí projít, a na jehož konci na ně čeká vysněné dítě. Přípravy jsou různorodého charakteru, ale se zákonně danou časovou dotací, kterou je nutno dodržet. Každé přípravy mohou rodiče připravit jinak. Na rozdíl od pěstounských rodin, osvojitelé nejsou po přijetí dítěte nijak státem podporováni. Místo státu se zde snaží zastoupit neziskové organizace, které nabízejí doprovázení osvojitelům a další služby, které mohou využít.

Tato práce se zabývá odbornými přípravami, které organizuje doprovázející organizace Dobrá rodina a dále zjišťuje, jaká podpora je osvojitelům nabízena i po převzetí dítěte do péče. Přípravy v Dobré rodině jsou uskutečňovány podle programu PRIDE, který vznikl v 90. letech 20. století v USA. Jsou rodiče s těmito přípravami spokojeni? Je aktuální příprava pro ně dostatečná? Jaká podpora a služby jsou jim poskytovány po ukončení povinných příprav? Mají adoptivní rodiče dostatečnou míru podpory?

Teoretická část práce se zabývá obecnou charakteristikou adopce. Co to je adopce(osvojení), jak je osvojení právně zakotveno v České republice a kdo se může stát adoptivním rodičem?

Dále se zabývá definicí rodičovství, rozdíly mezi rodičovstvím biologickým, adoptivním a rodičovstvím homoparentním. A také se snaží vysvětlit důležité pojmy, které se k osvojení váží, jako je trauma, poruchy attachmentu či identita dítěte.

Praktickou část tvoří semi-strukturované rozhovory s otevřenými otázkami. Rozhovory proběhly s náhradními rodinami, které prošly přípravami v Dobré rodině a již mají osvojené dítě. V rodinách jsou zastoupeny jak manželské páry, samožadatelky či homoparentní rodiče.

1. Osvojení

„Přestože adopce je rozhodně lepší řešení pro dítě než vyrůstat v nefunkční zanedbávající či jinak ohrožující rodině, není adopce dokonalá. Přináší vlastní komplikace a problémy. Vždy je spojena se ztrátou, která je všude prostupující, ale méně sociálně rozpoznatelná a více vážnější“ (Brodzinsky, D. M., 1993, s.200).

Osvojení neboli adopce je forma náhradní rodinné péče. V českém právním řádu se využívá pouze pojem osvojení (Bubleová, 2014). Je to uměle vytvořený právní koncept, který má za úkol nahradit blízké rodinné vztahy, které nefungují správným způsobem nebo vůbec neexistují (Políšenská, 2019). Hlavním posláním samotného osvojení je, jak již bylo zmíněno, nalezení nového stabilního prostředí pro dítě, které ho bude správně formovat, vychovávat a předávat potřebnou péči a lásku. Není to ovšem jediné poslání. Dalším, neméně důležitým posláním, je umožnit osvojitelům naplnit smysl jejich života a touhu po dítěti, které často z různých důvodů nemohou mít přirozenou cestou (Matějček, 2002).

Osvojené dítě je z právního hlediska považováno za dítě biologické, se stejnými právy a povinnostmi. Pokud je dítě osvojeno a přijato do náhradní rodiny, rodina původní ztrácí všechna práva na dítě a jejich vzájemné vazby jsou přetrhány. V tomto případě hovoříme o úplném osvojení. Vzhledem k vážnosti takového kroku, jsou brány v potaz všechny osoby, kterých se změna týká (osvojované dítě, rodiče osvojovaného dítěte ale také biologické děti osvojitelů.) Nejdůležitějším prvkem ale stále zůstává zájem osvojovaného dítěte (Políšenská, 2019). Při osvojení dítě získává příjmení nových rodičů a dle zákona se tvoří nové příbuzenské vztahy s ostatními členy rodiny. Do matriky dítěte se zapisují osvojitelé, dítě získává nový rodný list (Adopce.cz, online, cit. 2022-02-14).

1.1 Historie

Osvojení cizího dítěte za vlastní lze pozorovat již od dávných dob. Výskyt takového tématu se objevuje i v pověstech či bájích, jako např. Romulus a Remus, Mojžíš nebo také v české literatuře, v Erbenově pohádce o Plaváčkovi. Díky znalostem etiologie a biologie člověka je viditelné, že schopnost přijímat cizí dítě nemají pouze ženy, kde by se tento vzorec chování dal vysvětlit hormonálními funkcemi, ale i muži. Bohužel jsou v historii zmínky i o opačné tendenci, kdy se rodiče svých dětí zbavovali či je usmrcovali, a to z různých důvodů. Lidé

se zbavovali dětí z finančních důvodů, díky absenci antikoncepčních metod se takto snažili regulovat počet dětí v domácnosti nebo se také zbavovali nemanželských dětí. Častěji se lidé zbavovali dívek než chlapců, z důvodů zachování mužské linie a pokračování rodu (Trnková, 2018)

Díky křesťanskému vlivu tyto nehumánní postupy ustupovali a začínala převažovat tendence solidární, která se snažila ochránit nejslabší členy společnosti.

Osvojení se dočkalo právního ukotvení v době starověkého Říma (Trnková, 2018). A již v této době byla podstata osvojení stejná jako dnes, dokazuje to poučka „*Adoptio naturam imitatur*“ neboli „*Osvojením se napodobuje příroda*“ (Kincl, 1995, str.147), neboli když dítě přijde do nové rodiny, získává jejich příjmení a získává stejné právní postavení ke všem členům rodiny jako dítě biologické. Osvojitelem se v této době mohl stát pouze muž, který musel být alespoň o 18 let starší než osvojované dítě.

Vzhledem k nemalému množství opuštěných dětí se začaly zakládat útulky. Některé děti byly předány osvojitelským rodinám, bohužel ani zde nebyla jistota, že o dítě bude řádně postaráno. Osvojitelé často děti využívali na těžkou práci. Některé děti, které neměly takové štěstí, byly umístěny do sirotčinců či jiných nalezinců. Podmínky v nalezincích byly žalostné a potvrzovala to vysoká úmrtnost dětí, která dosahovala až 80 %.

V době osvícenství a rozšiřujícího humanismu se začaly sirotčince zřizovat systematicky. Na našem území byl jako první založen vídeňský nalezinec pro děti osiřelé i nemanželské v roce 1784, kde společně s dětmi mohla být i matka, která je kojila (Trnková, 2018).

Po roce 1918 platilo v českých zemích právo rakouské, podle nového zákona č. 11/1918 Sb. Náhradní rodinná péče byla ošetřena rodinným právem (součástí občanského práva) a upravena rakouským všeobecným zákoníkem. Změna přišla až v roce 1928, kdy byl přijat nový zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, který byl v účinnosti až do roku 1949. Tyto zákony vymezovaly osvojení jako poměr podobný u rodičů a jejich biologických dětí, také bylo možno osvojit si i zletilé dítě. Osvojit dítě mohli pouze rodiče/rodič, kteří neměli žádné manželské děti (Novotná, 2004).

V období první republiky vznikaly sociální spolky, které se věnovaly péči o chudé, nemocné či sirotky. Většinou byly církevního či občanského charakteru. Pořádaly veřejné sbírky na podporu slabších, především před důležitými událostmi, jako byly Vánoce nebo

Velikonoce. Mezi takové spolky patřil například Československý červený kříž, Ochrana matek a dětí či různá další okresní sdružení.

Před začátkem druhé světové války se připravoval zákon, který zahrnoval péči o mládež. Vzhledem k událostem byl přijat až v roce 1947, již pod vlivem socialistických idejí. Díky schválení tohoto zákona byla péče o mládež sjednocena a právně zakotvena. Od ledna 1948 přestaly existovat veškeré spolky, které se do té doby o mládež staraly.

V roce 1949 byl přijat zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, na který dále navázal zákon č. 69/1952 o sociálně-právní ochraně mládeže. Oba tyto zákony zrušily prvorepublikovou a raně poválečnou legislativu, která ošetřovala péči o dítě. Ochrana mládeže se řídila socialistickou výchovou. Vykonávalo se společné poručenství a opatrovnictví. Největší změnou nové legislativy bylo zrušení pěstounské péče, vyjma příbuzenské. Naštěstí v roce 1973 byla pěstounská péče obnovena díky přijetí zákona č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči.

Po roce 1989 bylo přijata řada novelizací i v oblasti rodinného práva. Jednou z významných novel byla novela zákona o rodině (č. 91/1998 Sb.) v roce 1998. K posledním změnám, před přijetím nového občanského zákoníku v roce 2014, došlo v roce 1999, kdy byl přijat zákon č. 359/1998, o sociálně právní ochraně dětí (Trnková, 2014).

1.2 Právní ukotvení osvojení v ČR

Osvojení je právně zakotveno v novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., který nabyl účinnosti 1.1.2014. Celý proces je ošetřen i dalšími zákony. Posuzováním žadatelů a zpracováváním žádostí se zabývá zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Jeho poslední novela vešla v platnost 1.1.2022. Soudnictví samotné podléhá dvěma zákonům a to zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a zákonu č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (Bubleová, 2014).

Osvojit si lze nezletilé, ale i zletilé. U nezletilého dítěte je nutné, aby v den rozhodnutí soudu byl osvojenec nezletilý a zároveň nenabyl plné svéprávnosti. U zletilé osoby se jedná o tzv. osvojení neúplné. Tento typ osvojení se liší ve vyživovací povinnosti a v oblasti dědického práva. Na rozdíl od osvojení nezletilé osoby není nutno splňovat u zletilé osoby zároveň plnou svéprávnost. Pokud by nebyl zletilý plně svéprávný, právně za něj odpovídá zákonný zástupce či určený opatrovník (Zákon č.89/2012 Sb., §850).

Občanský zákoník (zákon č.89/2012 Sb.) ošetřuje celý proces osvojení. Vymezuje, kdo se může stát osvojitelem, kdo může být osvojený. Dále všichni zúčastnění musí souhlasit s osvojením. Popisuje souhlas rodiče i souhlas samotného dítěte, které má být osvojeno. Dle paragrafu § 823 může být dítě předáno osvojitelům dříve, a to ihned poté, kdy rodiče dají souhlas k osvojení. Rodiče jsou povinni informovat o této skutečnosti orgán sociálně právní ochrany (dále OSPOD).

Dále zákon vymezuje přesné následky osvojení. Jeden z paragrafů následného osvojení je § 836, který osvojiteli ukládá povinnost informovat osvojence o faktu, že je osvojený. Informace by měla být dítěti sdělena ve chvíli, kdy se bude jevit nejvhodnější čas, ale nejpozději do začátku školní docházky.

Osvojení může být utajeno, a to takovým způsobem, že může být utajena nová rodina a informace o ní před biologickým rodičem dítěte. Také může nastat opačná situace, kdy biologičtí rodiče chtějí utajit informace o sobě a zároveň také o samotném souhlasu k osvojení. Soud může rozhodnout o jejich odtajnění v případě, že by se jednalo o život či zdraví ohrožující situaci dítěte. Ve chvíli, kdy se osvojenec stane svéprávným, může se seznámit s obsahem jeho spisu, který byl veden v průběhu jeho osvojení.

Další pododdíly se zmiňují o dohledu nad úspěšným osvojením, zrušení osvojení, opětovném osvojení a osvojením zletilého (Zákon č. 89/2012 Sb.).

1.3 Podmínky pro osvojitele

Žadatel, který se chce stát osvojitelem, musí splňovat určité podmínky. Z právního hlediska musí zájemce splňovat pouze tyto podmínky: Musí být zletilý a plně svéprávný a věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem by měl být přiměřený, většinou ne menší než 16 let. Ve výjimečných případech, kdy opatrovník dítěte souhlasí a osvojení je v zájmu dítěte, může být věkový rozdíl menší než 16 let (Křístek, 2016).

V takové situaci je ale vhodné přihlídnout i k osobní stránce věci. Osvojitel by měl být zároveň člověk, který všechny své pohnutky a důvody směřuje k samotnému osvojení, protože chce být pro osvojené dítě dobrým rodičem. V praxi je možné si povšimnout nepsaného pravidla, kdy věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem by neměl být nižší než 25 let (Bubleová, 2014, s.7.) a zároveň by neměl být vyšší než 40 let. Samozřejmě je

nutno brát v potaz zájemce individuálně, a to především jejich fyzické, psychické schopnosti a dovednosti.

Osvojit dítě nemůže příbuzný člověk v přímé linii. To znamená, že např. babička či zletilý sourozenec si osvojit dítě nemohou. Co se týče dalších příbuzných, jako např. teta/strýc, tak ti si dítě již osvojit mohou. V tomto případě poté rozhoduje soud individuálně, zda je taková možnost v zájmu dítěte.

Osvojit dítě si mohou společně manželé. Pokud by si rád osvojil dítě pouze jeden z manželů, je potřeba souhlas druhého z manželů. Jedná-li se o partnery, kteří nejsou sezdáni, může si dítě osvojit pouze jeden z nich. Osvojitelem se nemusí stát pouze manželé či partneři, ale také samožadatelé. Osvojiteli se mohou stát i stejnopohlavní páry, ale oficiálním žadatelem je pouze jeden z páru. Princip je tedy stejný jako v případě nesezdaných partnerů, popsány výše. V ČR zatím není povoleno manželství stejnopohlavních párů a s tím související osvojení oběma partnery (Bubleová, 2014).

1.4 Podmínky osvojení

Dítě lze osvojit v případě, že je udělen souhlas rodiči dítěte. Matka může dát souhlas k osvojení až 6 týdnů po narození dítěte, na rozdíl od otce, který může dát souhlas ihned po narození dítěte. Lhůta 6 týdnů (neboli šestinedělí) je u matky dána z důvodů možnosti ovlivnění rozhodnutí vzhledem k nevyrovnanosti po porodu. Souhlas k osvojení nemůže dát rodič, který je mladší šestnácti let (Bubleová, 2014). Souhlas může být dvojího typu. Takzvaný adresný souhlas, který dávají zákonní zástupci konkrétním žadatelům. Blanketový souhlas rodič dává osobně písemnou formou přímo před soudem či příslušným orgánem OSPOD (Bubleová, 2011). Pokud by rodiče změnili názor na osvojení, mohou svůj souhlas odvolat do 3 měsíců ode dne, kdy byl souhlas dán. V případě, že by rodiče chtěli svůj souhlas odvolat až po uplynutí lhůtě, jsou dány následující podmínky: Za prvé, dítě ještě nebylo dáno do péče osvojitelům. Za druhé, dle rozhodnutí soudu, dítě nemá být vydáno novým osvojitelům, protože je v jeho zájmu být se svými rodiči (Bubleová, 2014).

Dále lze dítě osvojit bez souhlasu rodičů, a to v případě, kdy:

- a) *„byl zbaven rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení*
- b) *není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout*

- c) *se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti*“ (Bubleová, 2014, s.9.)

Pokud se uvedené podmínky objevují u obou rodičů, je nutný souhlas poručníka či opatrovníka. Stejný případ by nastal, pokud by rodiče zemřeli. Občanský zákoník (§ 819) dále vymezuje, že souhlas rodičů není nutný, pokud rodič nemá o dítě zájem. O této skutečnosti rozhoduje soud, pokud rodič soustavně neprojevuje zájem o dítě. Zákon stanovuje nezájem v případě, kdy rodiče alespoň 3 měsíce nejví opravdový zájem o dítě. (Bubleová, 2014).

Třetí možností je souhlas osvojenice. Díky novému občanskému zákoníku (§ 819) je na prvním místě vždy souhlas osvojovaného dítěte. Dítě musí být starší 12 let. I v tomto případě mohou nastat výjimky jako např. v situaci, kdy dítě nebude schopno posoudit důsledky jeho souhlasu či by jeho souhlas byl v rozporu s jeho zájmy. U dětí mladších 12 let je stanoven opatrovník, který dá souhlas jménem dítěte (Křístek, 2016).

Na rozdíl od západních zemí je v ČR velmi obvyklá anonymita osvojení. Praxe většinou probíhá takovým způsobem, že biologičtí rodiče nejsou přítomni v řízení o osvojení dítěte. Ve většině případů také nejsou obeznámeni s totožností osvojitelů. V českém právním řádu není zatím zakotveno, že by děti odcházely k budoucím osvojitelům anonymně, pokud nejsou splněny tyto podmínky:

1. *„Rodiče dali po šesti týdnech od narození dítěte souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům*
2. *Soud rozhodl o dvouměsíčním (v případě novorozenců) nebo šestiměsíčním (u starších dětí) nezájmu rodičů;*
3. *rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu“* (Bubleová, 2011, s.45-46)

Nelze popřít, že v určitých situacích může být anonymita pozitivní, a to v zájmu dítěte. Mohlo by hrozit nebezpečí, kdy rodiče budou chtít zasahovat nevhodnými způsoby do výchovy, napadat či vydírat osvojitely. Za tuto ochranu ale dítě zároveň platí vysokou cenu tím, že čeká v ústavní péči na právní uvolnění měsíce, někdy i roky. Ústavní péče bohužel brání dítěti vyvíjet se zdravým způsobem tak, jak by se vyvíjelo v milující biologické rodině či náhradní rodinné péči, jako je pěstounská péče či adopce. Dítě se nejčastěji dostane k budoucím osvojitelům nejčastěji ve 3 měsících, pokud rodič podepíše souhlas po 6 týdnech

od narození. V opačném případě se čeká na vyjádření soudu, který rozhoduje o nezájmu rodičů, a dítě se do nové rodiny může dostat až v 10 měsících či více.

Existuje i způsob, kdy dítě může k osvojitelům ihned po porodu. Biologičtí rodiče musí vyjádřit souhlas s osvojením ihned po porodu nebo ještě před ním. V tomto případě se zde vylučuje anonymita samotného svěření. Proto tuto možnost využívá jen určité procento budoucích osvojitelů. V tomto případě také není zcela jasné, že si biologičtí rodiče souhlas nerozmyslí. Pro samotné dítě je však tato možnost ideální, protože čím dříve se dítě do rodiny dostane, tím lépe bude prospívat (Bubleová, 2011).

Za určitých podmínek existuje možnost zrušení osvojení. Úmluva o osvojení dětí (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí č. 132/2000 Sb. m. s.) „stanovuje, že osvojení může být zrušeno ze závažných důvodů, dokud dítě nedosáhne zletilosti, a to ve lhůtě stanovené zákonem“ (Křístek, 2016, s.49).

1.5 Mezinárodní osvojení

Mezinárodní osvojení je stanoveno několika dokumenty. Jeden z dokumentů je Evropská úmluva o osvojení dětí, která byla přijata v roce 1967 Radou Evropy. Jedná se o nejstarší dokument v oblasti mezinárodního osvojení. Česká republika úmluvu přijala v platnost v roce 2000. V roce 2008 proběhla revize této úmluvy, která ji rozšířila a zpřesnila.

Mezinárodní osvojení je realizováno díky Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (1993) neboli Haagské úmluvě (dále jen Úmluva). O mezinárodní osvojení se jedná ve chvíli, pokud je přítomný při osvojení cizí prvek, který je určen odlišným bydlištěm osvojitelů a osvojence. Haagská úmluva upravuje postupy celého procesu, aby bylo celé zprostředkování bezpečné a v nejlepším zájmu dítěte.

Ústředním orgánem pro mezinárodní adopci v České republice (ÚMPOD) je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen Úřad) v Brně. Úřad vede evidenci dětí a žadatelů českých i zahraničních. Krajské úřady poskytují Úřadu spisovnou dokumentaci. Do dokumentace se dostávají děti, u kterých je evidentní, že ani po 6 měsících zařazených do evidence se nezdaří zprostředkovat osvojení na území České republiky (Trnková, 2014).

Úmluva rozlišuje státy přijímací a státy původu. Státy původu mají své specifické podmínky, které musí být budoucími osvojiteli splněny. Osvojení probíhá mezi státy, které stejně jako

Česká republika přistoupily na Úmluvu. S ostatními státy úřad spolupráci nenavazuje (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, online, cit. 2022-25-02).

Zprostředkování osvojení z České republiky do zahraničí

Zájemci o mezinárodní osvojení musí splnit tyto podmínky: podmínky českého právního řádu a další zákonné podmínky osvojení. Proces začíná ve chvíli, kdy je podána žádost u ústředního orgánu v místě bydliště žadatelů. Pokud žadatelé projdou, orgán odešle posouzení Úřadu. Úřad dále provádí posouzení žadatelů, na jehož základě žadatele zařadí do evidence či nikoli. Pokud jsou pro dítě nalezeni vhodní žadatelé ÚMPOD zasílá zprávu příslušnému orgánu, která obsahuje informace o dítěti (zdravotní stav, psychologický posudek, sociální posouzení, sdělení důvodu, fotografii, atd). Žadatelé mohou projevit zájem o setkání s dítětem, které zajistí také ÚMPOD. V celém procesu ÚMPOD zajišťuje potřebnou podporu a pomoc jak dítěti, tak žadatelům. Pokud se žadatelé rozhodnou dítě osvojit, podají návrh k soudu, aby jim dítě bylo svěřeno do tzv. preadopční péče. Poté žadatele zpravidla čekají v České republice s dítětem až do rozhodnutí soudu. Při schválení osvojitelé dostanou všechny doklady dítěte a mohou s ním vycestovat z České republiky. I po osvojení má přijímací stát povinnost v pravidelných intervalech zasílat informační zprávy o dítěti. Po šesti měsících mohou osvojitelé podat žádost o udělení souhlasu s osvojením do ciziny. Pokud orgán vyhoví osvojitelům, dítě se stává osvojené.

Zprostředkování osvojení ze zahraničí do České republiky

Stejně jako v opačném případě je zodpovědným orgánem ÚMPOD. ÚMPOD se pak také stává úřadem, který podává pravidelné informační zprávy o dítěti jeho státu původu (Trnková, 2014).

2 Rodina, rodičovství

Následující kapitola se bude zabírat samotným pojmem rodina, jejími funkcemi a výchovnými styly. Dále rozebere pojmy rodičovství, a to psychologického i biologického a porovná ho s rodičovstvím adoptivním. Kapitola vysvětlí i specifika homoparentního rodičovství.

2.1 Rodina

Rodina má několik poslání, jedním z nich je poskytování jejím členům ochranu a péči, především v období, kdy nejsou ostatní členové schopni se o sebe postarat. Rodina dává člověku pocit jistoty, bezpečí, zajišťuje jeho fyzický, psychický či duchovní rozvoj. Rodina tvoří ve své podstatě malý svět. Pokud ovšem výše uvedené funkce nejsou rodinou plněny, člen či členové se dostávají do nebezpečí, které mohou skončit dysfunkcí nebo afunkcí v chování jedince (Dunovský, 1999).

Rodina je jednou z nejdůležitějších primárních skupin. Dotýká se člověka ve všech jeho fázích života. Není možné rodinu definovat pouze jednou definicí. Rodina má několik podob, a to ve všech fázích života člověka. Proto je důležité najít společné znaky, které rodinu utváří. Dunovský (1999, s.91) definuje rodinu na základě společných znaků takto: *„rodina je malá primární společenská skupina, založená na vztahu muže a ženy, pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu substituujícím, na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“*

Vágnerová (2021, s.328) definuje *„Rodina je důležitou součástí identity“* dítěte.

2.2 Funkce rodiny

Funkce rodiny se v průběhu let vyvíjela a proměňovala. Dunovský (1999) vymezuje čtyři funkce rodiny:

Biologicko-reprodukční

Zajišťuje zachování rodu, někdy je označovaná jako sexuální funkce. Hlavním cílem ale není dítě pouze zplodit, ale zajistit mu stabilitu a vhodné podmínky pro jeho další rozvoj.

Ekonomicko-zabezpečovací

Funkce se týká všech členů rodiny. Zabezpečení rodiny není primárně pouze materiální, ale obsahuje i duševní či sociální oblasti.

Emocionální

Emocionalita je nejdůležitějším faktorem rodiny. Jedná se o stavební jednotku společenské existence, zajišťuje vyrovnaný, spokojený a naplňující život rodiny. Emocionální složka není podstatná pouze pro děti, ale i pro dospělé.

Socializačně-výchovná

V ideálním případě tato funkce zajišťuje kvalitní péči a opravdový zájem o dítě. Rodina přijímá dítě takové, jaké je, se všemi jeho vlastnostmi, postoji, popř. traumaty. Snaží se uspokojovat jeho potřeby, ochraňuje ho, rozvíjí ho, učí ho překonávat překážky a samostatně a správně se rozhodovat.

2.3 Výchovné styly

Langmeier (2006) definuje tři základní výchovné styly.

- 1) **Autoritářský**-dítě se musí podřídit autoritě, v tomto případě rodiči. Poslouchá všechny příkazy, neodmlouvá, nediskutuje. Je zde kladen důraz na bezvýhradnou poslušnost.
- 2) **Liberální**-dítě má volnost ve všech aktivitách, které dělá. Rodič dítě nijak neomezuje.
- 3) **Demokratický**-nejvhodnější výchovný styl, který vede ke správnému vývoji dítěte. Rodič respektuje dítě jako samostatně myslící osobu, která má právo rozhodovat vzhledem k věku a jeho schopnostem. Zároveň je dítě vedeno k odpovědnosti za své činy a jednání a odpovědnosti vůči ostatním lidem. Důraz je kladen na nalezení společného řešení. Upřednostňuje se forma rozhovoru. Demokratický styl se opírá spíše o konverzaci a vysvětlení situace či problémy než o tresty, ať už fyzické či jiné.

Mimo teoretickou rodinu většinou není možné k jednotlivé rodině přiřadit jeden jednotlivý styl výchovy. V jistých situacích rodič může upřednostňovat liberální přístup někdy více autoritářský. Přístup k výchově se může lišit i mezi samotnými rodiči.

Langmeier (2006) dále definuje také nevhodné styly výchovy-Výchova rozmazlující, výchova zavrhuující, výchova nadměrně ochraňující, výchova perfekcionista, výchova nedůsledná, výchova zanedbávající, týrající, zneužívající, deprivující.

2.4 Rodičovství biologické a psychologické

Základním předpokladem rodičovství je schopnost uspokojit potřeby dítěte před potřebami vlastními (Dunovská, 1999). „*Jedná se o trvalý vztah mezi dítětem a jeho pečovatelem*“ (Šulová, 1995, s.120).

Rodičovství je složeno ze dvou rozdílných složek, genetické a právní (psychosociální). Matějček (1999) popisuje člověka jako jednoho z mnoha druhů, který je schopný přijímat opuštěná mláďata za vlastní. Touha po dětech, která je v lidech zabudovaná, není pouze biologickou potřebou, ale i společenskou a psychickou. Pokud tato touha není uspokojena a není uspokojena po delší dobu, člověk začíná hledat jiné alternativy. Touto alternativou je přijetí „cizího“ dítěte za vlastní. Což dokazuje, že vedle biologického rodičovství se nachází i psychologické rodičovství.

Za ideálních podmínek, kdy rodina funguje, tak jak by měla, koexistuje biologické a psychologické rodičovství přirozeně vedle sebe a navzájem se umocňuje a posiluje. Vyskytují se i případy, kde toto tvrzení nelze použít. Pokud rodiče dítě opustí, jedná se o rodičovství pouze biologické. Na druhou stranu jsou zde rodiče, kteří nemohou mít vlastní dítě, z různých důvodů, a osvojili si dítě či se ho osvojit chystají. V tomto případě se jedná pouze o psychologické rodičovství.

Až už se jedná o rodinu biologickou či náhradní, v obou případech je důležité, aby dítě bylo zcela psychicky přijato. Rodiče tuto podmínku často nedokáží sami splnit, protože nejdříve musí přijmout sami sebe. Pokud nejsou psychicky srovnání sami se sebou, svými činy a svou minulostí, nemohou plně přijmout ani své či osvojené dítě a dopřát mu kvalitní a zdravý vývoj.

2.5 Adoptivní rodičovství (Terapeutické rodičovství)

Adoptivní rodičovství není zcela totožné s rodičovstvím biologickým. Přípravy se nezaměřují na přípravu rodiče na přebalování či klasické obstarání malého dítěte. Především

se snaží budoucí rodiče naučit, jaká specifika mají děti v náhradní rodinné péči, děti s narušenou citovou vazbou. Nejvhodnějším přístupem, jak rodiče tyto znalosti naučit je tzv. Terapeutické rodičovství (Osvojení a adopce, online, cit. 2022-03-30).

Terapeutické rodičovství vychází ze dvou principů, teorie attachmentu a vývojového traumatu. Terapeutické rodičovství obsahuje návod jak teoretický, tak praktický, jak se na dítě správně citově navázat, jak pracovat s jeho silnými emocemi, které je potřeba spolu překonat a snaží se zvýšit jeho frustrační toleranci. Děti v náhradní rodinné péči bývají z rodin, kde probíhala určitá forma násilí, zanedbávání, závislostní chování ale také jsou to děti, které obecně prožily ztrátu své biologické rodiny. Všechny takové zážitky ovlivňují dítě a jeho celkový vývoj. Terapeutické rodičovství se proto zakládá na vytvoření blízkého, a především bezpečného vztahu rodiče s dítětem. Dítě s traumatem se však často takové blízkosti brání, proto Terapeutické rodičovství nabízí způsoby, jakými lze takového cíle dosáhnout. Důležité je dítěti naplnit jeho potřeby, ale zároveň napravovat problémové chování, které dítě díky traumatu může vykazovat.

Kurz Terapeutického rodičovství je rozdělen do tří modulů. Každý modul je poté rozdělen na 6 setkání. V 1. modulu se rodiče seznamují s teorií attachmentu, s celkovým konceptem Terapeutického rodičovství. 2. modul vytváří tzv. Dům rodičovství, který je zaměřen na důležitost vytvoření bezpečné základny pro dítě a podporu rodičů samých. 3. modul navazuje na 2.modul a jeho základ, kde se rodiče učí vytvářet nejenom blízký vztah k dítěti, ale také jeho výchovné vedení (Golding,2022).

2.6 Homoparentální rodičovství a jeho specifika

Homoparentální rodičovství je velmi diskutované a často kontroverzní téma. Stále jsou ve společnosti jeho odpůrci, ale také příznivci. V České republice zatím není stále povoleno manželství párů stejného pohlaví. Hlavním problémem odpůrců, kteří odmítají rovnost svazků heterosexuálních a stejnopohlavních párů je zrovnoprávnění rodičovských práv. Rodičovská práva zahrnují právo na společnou adopci a právo na zapsání obou rodičů dětí, které jsou vychovávány stejnopohlavním párem. Aktuálně je realita taková, že když dvě matky vychovávají společné děti (jedno dítě je biologickým dítětem jedné matky a druhé je biologickým dítětem druhé matky), pak nastává situace, že obě děti mají jednu svoji biologickou matku a druhou sociální matku. Z právního hlediska dítě nemůže mít se sociální

matkou právní vztah. Registrované páry nemohou žádat o adopci dítěte společně. Rozdílná situace je, když si osvojí manželský pár dítě, oba jsou jeho sociálním rodičem, ale oba mají zároveň i právní vztah s dítětem (Queergeography, online, cit. 2022-28-02).

Sokolová (2004) argumentuje a definuje homoparentální rodičovství jako rodičovství, které je zcela rovnocenné jako rodičovství heterosexuálních párů. Vyjadřuje stejnou touhu po dětech a přirozenou biologickou potřebu po rodině a budoucnosti. Díky výzkumu, který trval téměř dvacet let, se ukázalo, že *„hodnoty, které rodina svým dětem vštěpuje, a způsoby, jakými to dělá, včetně genderových a rodičovských rolí, nejsou závislé na sexuální orientaci rodičů.“* (Sokolová, 2004, s. 88.) Celková funkčnost rodiny nezávisí na sexuální orientaci nebo samotném pohlaví, ale především na komunikaci obou v páru, rozdělení rolí a vzájemné porozumění.

Nešporová (2021) ze svého výzkumu zjišťuje, že výchova homoparentálních rodičů se velmi podobá výchově heterosexuálních rodičů. Jako u heterosexuálních rodičů se vyskytují také u homoparentálních párů různé styly výchovy, ale převažují především takové, kdy jsou pevně nastavené hranice, ale zároveň rodiče podporují individualitu dítěte a rozvíjí jeho schopnosti a dovednosti.

I přes shodné principy a styly výchovy mají homoparentální rodiny svá specifika. Jedním z nich je důraz na utváření vysokého sebevědomí dítěte. Tento princip vychází především od samotných rodičů, kteří vzhledem ke své menšinové orientaci, byli vystaveni negativním přístupům společnosti a často museli obhajovat sami sebe. Rodiče předpokládají, že tento způsob reakcí se na ně, jako na homoparentní rodinu, nezmění a může zasáhnout i jejich dítě. Proto usilují o to, aby se z jejich dětí stali sebevědomí jedinci, kteří budou schopni těmto situacím čelit přirozeně a budou na ně připraveni vhodně reagovat.

3 Důležité pojmy spojené s adopcí

Tato kapitola se zabývá důležitými pojmy, které jsou neodmyslitelně spojené s adopcí, i když si to často rodiče z počátku neuvědomují. Rozebírá pojmy jako identita dítěte, její rozvoj a poruchy. Dále definuje trauma a jeho dopady a také poruchy attachmentu, které se u dětí v náhradní rodinné péči vyskytují velmi často.

3.1 Identita dítěte

Budování vlastní identity je celoživotní proces, který je velmi náročný. Identita je tvořena všemi zážitky, prostředím, ve kterém dítě vyrůstá i s jeho tradicemi a rituály, ale také historií rodu (Pemová, Ptáček, 2015).

Identita dítěte se rozvíjí již od útlého věku. Dítě začíná vnímat svět kolem sebe. Učí se, že něco lze ovládat, např. když zapláče, někdo (většinou maminka) za ním přijde. Dítě si postupem času odpovídá na otázku: „Kdo jsem já?“ Začíná si uvědomovat nejen svoji duševní identitu, ale také tělesnou, kde je a kde začíná podložka. Časem se identita doplňuje o verbalizaci, kdy si dítě odpovídá: „Já jsem ten, který...“. Pokud se do věty doplňují pozitivní hodnocení, dítě si samo o sobě také vytváří pozitivní obraz. Pokud ne, vytváří se negativní obraz, identita.

Rozvoj identity u dětí

U novorozeneckých dětí se identita rozvíjí běžnými denními činnostmi, jako je koupání, krmení, mazlení. U dítěte v náhradní rodinné péči by činnosti měla provádět stejná osoba, aby si dítě bylo schopno vytvořit správnou vazbu místo přirozené mateřské vazby.

U dítěte v předškolním věku je identita spojená s rozhodovacími kompetencemi, se kterými je nutno dětem pomáhat. Pečující osoba cíleně a srozumitelně dítěti představuje okolí, vysvětluje situace, jejich důvody a následky. Dále také podporuje dítě v jeho úvahách, kdo je, co ho baví, jaké jsou jeho silné stránky. Povzbuzuje ho v prezentaci sebe samého pomocí fotografií, výkresové tvorby či oblíbených hraček. Poznává spolu s dítětem, co ho činí jedinečným a jiné. U dětí z jiných kultur se snaží zprostředkovat mu kontakt s jeho kulturními zvyklostmi, tradicemi.

Ve školním věku se identita rozvíjí nejvíce v oblasti vztahové, a to jak v nové rodině, biologické či mezi vrstevníky.

U dospívajících dětí je pak identita tvořena především díky plánování budoucnosti, která zahrnuje samostatný a nezávislý způsob života, pracovní příležitosti a soukromého života. Z psychologického hlediska je u dospívajících nejdůležitějším aspektem rozvoj individualizace (Pemová, Ptáček, 2015).

Poruchy identity

Člověk, který má pevnou identitu, je v životě pevně zakotvený, život mu dává smysl a smysl vidí také v budoucnosti. Pokud člověk identitu ztratí, je možné její ztrátu přirovnat k separační úzkosti u dítěte. Člověk/dítě prožívá úzkost, cítí se zbytečný, objevují se citové propady. Není schopen se soustředit na jakoukoli aktivitu (kouká na televizi, ale vidí jen obraz beze smyslu). V podstatě mu nic nechybí, i přes to se necítí dobře. Zbavit se takových stavů není snadné, často se objevují nevhodné obranné reakce, jako jsou drogy, alkohol, workoholismus, sexuální závislost apod. (Klimeš,2008).

Děti v náhradní rodinné péči (dále NRP) si svou identitu budují mnohem obtížněji. Budování identity se odvíjí také od mnoha aspektů, jako je věk, kdy dítě bylo odděleno od biologické matky či jestli má vazbu na svou původní rodinu a jaké vztahy případně mezi sebou udržují. Dále také záleží, jakým způsobem se osvojitelská rodina liší (zvyky, kulturou, jazykem..) od rodiny původní. Většina dětí v NRP si poté vytváří několik identit. Díky střídání pečujících osob a nestálosti v blízkých vztazích dítě prožívá opakované ztráty, které mají velký vliv na poruchy identity. Dítě má ztíženou celkovou identifikaci se sebou, novou rodinou i vrstevníky. Rizika vyplývající z deprivace a nemožnosti prožití blízkého vztahu jsou hlavními důvody, proč by měla být v co největší možné míře upřednostňována pěstounská péče/osvojení před ústavní výchovou.

U dospívajících dětí je pak identita tvořena především díky plánování budoucnosti, která zahrnuje samostatný a nezávislý způsob života, pracovní příležitosti a soukromého života. Z psychologického hlediska je u dospívajících nejdůležitějším aspektem rozvoj individualizace (Pemová, Ptáček, 2015).

3.2 Trauma

Trauma dělá člověka bezmocného, ztraceného, beznadějného (Doležalová a kol. 2017). Trauma je zahlcující, nekontrolovatelná zkušenost, zážitek mimo běžnou realitu, který člověk vnímá jako život ohrožující. Trauma může být tak silné, že člověku naruší fyzické i

psychické procesy v těle (Levine, 2019). Doležalová (2020, s.46) definuje trauma jako stav způsobený „*chronickými a dlouhodobými vývojově nepříznivými událostmi*“. Události způsobující trauma jsou např. domácí násilí, sexuální zneužívání, fyzické týrání nebo zanedbávání (emoční či fyzické). Tyto patologické jevy se mohou objevit v raném dětství, nejčastěji v samotné rodině dítěte.

Trauma může být jednorázové či chronické. Jednorázové trauma vyvolají nejčastěji tyto události-úraz, bolestivá operace, teroristického útoku či přepadení, apod. Chronické trauma člověk nejčastěji zažívá v domácím prostředí. Kromě výše zmíněných forem týrání a zanedbávání může trauma vyvolat také oddělení od primární pečující osoby nebo komplikované rozvodové řízení. Jako reakcí na trauma může vzniknout PTSD- posttraumatická stresová porucha- která mění psychické funkce člověka a způsobuje neurobiologickou disharmonii (Doležalová a kol., 2017).

Kromě pojmu jednorázové a chronické trauma je v rámci náhradní rodinné péče důležité zmínit komplexní vývojové trauma. Vývojové trauma vzniká, pokud je dítě v období svého dětství vystavováno opakovaně po dlouhou dobu traumatickým zážitkům a událostem. Dochází k úplné změně toho, jakým způsobem dítě vnímá svět kolem sebe.

Následky vývojového traumatu:

Dochází k odlišnostem ve vývoji mozku

Za ideálních okolností, pokud dítě prožije stres, pečující osoba mu poté nabízí útěchu. Stresová aktivita v mozku se uklidní. Pokud k takovému činu nedochází a dítě je stále vystavováno jen stresu, mozek mění svůj systém, jakým filtruje relevantní informace od nerelevantních.

Poruchy v regulaci afektivních impulzů

Následkem neustálého stresu dítě začíná mít emoční problémy, které se projevují jako změny nálad, zlost, sebepoškozování, neadekvátní sexuální chování či dysregulace.

Poruchy pozornosti a vědomí

Mezi takové poruchy se řadí amnézie, disociace, depersonalizace.

Sebepojetí

Dítě zažívá neustálý pocit viny, studu, odpovědnosti i za věci které neudělal. Dále se poškozené sebepojetí může projevovat pocitem bezcennosti.

Poruchy chování

Dítě má problémy s agresivitou, impulsivita, problém s respektováním autorit a hranic, poruchy spánku, zneužívání návykových látek a další.

Poruchy učení

Mezi takové poruchy učení patří nejčastěji ADHD, slabá slovní zásoba, problémy se soustředěním na jednu činnost a její dokončení, chybné porozumění řeči.

Problémy v interakci

Dítě ztrácí důvěru, viktimizuje sebe i druhé. Hranice ve vztazích jsou pro něj nejasné.

Somatické problémy

Somatické problémy spojené s prožitým traumatem jsou nejčastěji chronické bolesti, zažívací potíže, poruchy spánku a psychosomatické problémy.

Závažnost vývojového traumatu je značná. Dítě ztrácí kontrolu, samo přestává věřit ve změnu, kterou by mohlo ovlivnit. Potřebuje dospělou osobu, která mu pomůže ujasnit si své pocity a zvládat je.

Léčba vývojového traumatu

Primární podmínkou léčby traumatu je nalezení vhodné pečující osoby, která s dítětem naváže bezpečný vztah. Samotné tělo, a především dětský mozek, potřebuje pochopit, že nebezpečí je pryč a aktuálně dítěti nic nehrozí. Pečovatel, v tomto případě náhradní rodiče, by se měli snažit maximalizovat bezpečí a snížit u dítěte pocit nebezpečí. Snížit pocit nebezpečí lze jednoduchými změnami, jako je síla a tón hlasu, jakým rodiče mluví, doteky, pohyby těla, postoje. Rodič by se měl pokusit o co největší citové napojení na dítě. Dále vytvořit pro dítě strukturu, pravidla, předvídatelné situace a snažit se o minimum změn v zaběhlém režimu. Pokud dítě bude připraveno, je žádoucí mu pomoci se zpracováním jeho historie. Při léčbě je vhodné využít také různých terapií, jako např. bazální terapie (napojení rodič x dítě), muzikoterapie, arteterapie, sandplay nebo filiální terapie (Vývojové trauma, online, 2022-03-08).

3.3 Attachment a jeho poruchy

Bowlby (1969,s.194) definuje attachment jako: „*Trvající psychologické spojení mezi lidskými bytostmi. Trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, a to zejména v podmínkách stresu.*“ Attachment je nezbytný k zdravému fyzickému i psychickému vývoji. Díky zdravému attachmentu (poutu) se dítě zbavuje úzkosti, vytváří si pocit bezpečí a je schopno rozvíjet svůj potenciál (Poruchy vytváření vztahové vazby – attachmentu,2021).

Teorie attachmentu popsal poprvé britský psycholog John Bowlby. Popsal ji jako „utváření citového pouta mezi lidskými bytostmi“ (Verywellmind, online, 2022-03-09). Před Bowlbyho teorií převládal názor, že je dostačující, pokud matka zaopatří dítěti pouze jeho biologické potřeby. Citové pouto bylo vnímáno sekundárně. Toto přesvědčení bylo podporováno i pedagogickým názorem, že matky by své děti neměly rozmazlovat a emočně se více angažovat, než je nutné.

Ve spolupráci Johna Bowlbyho a americké psycholožky Mary Aisnworth byly definovány 4 typy attachmentu. Typy byly rozlišeny na základě vazebného a exploračního chování. Vazebné chování je chování dítěte k primární pečující osobě, která mu zajišťuje všechny jeho potřeby včetně potřeb emočních. Vazebné chování je aktivováno vždy, když primární osoba není pro dítě v dosahu a při výskytu nebezpečí. Explorační chování je chování, kdy se dítě snaží zkoumat svět, učit se novým věcem, je to celkový zájem o okolní svět.

Typy attachmentu:

Jistý attachment se vyskytuje u dětí, kde rodiče jsou pro dítě bezpečnou základnou, mají vyrovnané vazebné a explorační chování. Dovolí si zkoumat svět s vědomím, že rodiče jsou stále na blízku a vědí, že je při jakékoli nepřízni zachrání, podpoří, uklidní.

Nejistý odtažitý attachment (organizovaný) se vytváří u dětí, kdy při jejich negativním projevu emocí, rodiče reagují negativně, či vůbec. Rodiče většinou reagují odmítavě, nevrle nebo jsou příliš kontrolující. Děti se naučí vypnout své vazebné chování, tlumí své projevy. Na venek se jeví jako „hodné děti, které si vystačí samy“. Většinou nepláčou, hrají si samostatně, jsou povolné. Minimalizují všechny výše uvedené projevy, aby se dostaly do větší blízkosti rodičů, kteří je přijmou spíše „hodné“ než „zlobivé“. Na úkor utlumeného vazebného chování se soustředí na poznávání světa.

Nejistý ambivalentní attachment (organizovaný) se vytváří u dětí, jejichž rodiče jsou svým chováním nepředvídatelní, reagují často neadekvátně. Často nejsou schopni takové empatie, aby se byli schopni napojit emočně na dítě a plnit dostatečně jeho potřeby. Dítě s ambivalentním attachmentem maximalizuje své vazebné chování. Vynucuje si často pozornost rodičů, jejich neustálou blízkost, je často náladové, emočně nevyrovnané. Pokud ho něco rozruší, velmi těžce se uklidňuje.

Nejistý dezorganizovaný attachment se tvoří u dětí, jejichž rodiče jsou pro děti hrozbou nebo jsou sami hrozbě vystaveni (např. agresivní otec, týraná matka). Rodiče jsou pro dítě zároveň hrozbou ale také útechou. Rodiče svým chováním neumožňují dítěti vytvořit si organizovaný typ chování. Ten by jim poskytl podporu a péči. Děti s tímto typem attachmentu se často rychle osamostatňují. Nenačily se důvěřovat a snaží se tak nad vším převzít kontrolu. Jako obranný mechanismus si vytváří velmi organizovaný typ chování, které je kontrolující. Tento typ chování se nachází mezi ambivalentním a odtažitým typem chování. Vytváří tzv. Dezorganizovaný či dezorganizovaně kontrolující typ nejistého attachmentu (Poruchy vytváření vztahové vazby – attachmentu, 2021)

4 Přípravy budoucích osvojitelů

V následující kapitole je popsán proces odborných příprav náhradních rodičů v České republice. Vymezuje jejich obsah, hodinový rozsah a také. Vymezuje jejich zákonný obsah, hodinový rozsah a celkovou formu. Dále se více zaměřuje na přípravy v organizaci Dobrá rodina, kde jsou přípravy realizovány dle programu PRIDE.

4.1 Obsah a rozsah odborných příprav dle MPSV

Odborné přípravy jsou jednou z podmínek pro zprostředkování náhradní rodinné péče-pěstounské péče a osvojení. Odborné přípravy zajišťuje krajský úřad nebo doprovázející organizace. Zájemci o osvojení mají povinnost projít přípravami v rozsahu nejméně 48 hodin. Stejný rozsah příprav absolvují žadatelé o pěstounskou péči. Žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu absolvují přípravy ve větším rozsahu- 72 hodin. Odborné přípravy pro zájemce o osvojení/pěstounskou péči obsahují tato témata:

- „sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,
- rozvoj schopností a zájmů dítěte,
- uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- práce s dětmi žijícími v rodině žadatele“ (MPSV-proces zprostředkování, online, cit. 2022-03-05)

Odborné přípravy probíhají individuální formou, která je zaměřená především na sebezpoznání samotných osvojitelů, ale také formou skupinovou. Skupinová forma se zaměřuje především na osvojení vhodných dovedností a znalostí v oblasti náhradní rodinné péče.

Kromě přípravy samotných zájemců, krajský úřad zprostředkovává tak přípravu dětí, které žijí v rodině žadatelů. Přípravy pro děti jsou uzpůsobeny jejich věku, schopnostem a rozumovým dovednostem. Zhodnocení příprav je součástí odborného posouzení žadatelů pro osvojení (MPSV, online, cit.2022-03-05).

4.2 Odborné přípravy v Dobré rodině

Tato práce je zaměřena na zjištění kvality odborných příprav budoucích osvojitelů v konkrétní organizaci-Dobrá rodina.

Jak bylo výše zmíněno, je ze zákona daný rozsah odborných příprav na 48 hodin pro osvojitele a zájemce o pěstounskou péči. Odborná příprava v Dobré rodině je realizovaná následujícím způsobem. Daných 48 hodin příprav je realizováno dle programu Parent Resources for Information, Development and Education neboli PRIDE. Program obsahuje devět skupinových setkání, která obvykle trvají 4 hodiny. Dále program obsahuje také tři individuální setkání. Dvě setkání ze tří se uskutečňují většinou v domácnosti osvojitelů. V průběhu zájemci pracují na úkolech, které jim byly zadány formou domácích příprav. Výhody individuálních setkání je soukromý čas s lektorem, se kterým si mohou popovídat a

sdílet své aktuální myšlenky či obavy. Zároveň s lektorem mohou rozebrat zadané úkoly, Doba individuálních setkání je v rozsahu 1,5-3 hod.

Ve společné skupině jsou zájemci o osvojení také se zájemci o dlouhodobou pěstounskou péči i zájemci o přechodnou pěstounskou péči. Tato diverzita umožňuje zájemcům pohlížet na náhradní rodinnou péči z různých úhlů. Skupina se obvykle skládá z 14-17 žadatelů a 2 lektorů.

Přípravy jsou uskutečňovány interaktivně využívají dynamiku skupiny. Kromě teoretické přípravy se využívá i příprava praktická, která obsahuje videa, kazuistiky, nácvik řešení krizových situací. Konec příprav je uzavřen panelovou diskuzí, kde se setkávají všichni účastníci a jejich blízcí, hosté a lektoři. Hosty jsou často dospělé děti, které si prošly náhradní rodinnou péčí, biologické maminky, které daly dítě do náhradní rodinné péče či odborníci v dané problematice. Žadatelé získávají odbornou příručku a je jim vypracována závěrečná zpráva (Dobrá rodina, online, cit. 2022-03-05).

Příprava dětí žijících v rodinách žadatelů

Příprava pro děti je povinná do 18 let. Doporučuje se, aby přípravou prošli i mladí dospělí starší 18 let. Přípravy dětí z velké části mají na starosti samotní rodiče, ale individuální formou s dětmi pracují i lektoři. Lektoři mají s dětmi 1-3 setkání. Pokud je ve skupině dostatek dětí je možné i skupinové setkání, které je vhodné především pro děti starší 5 let. Skupinové setkání trvá přibližně 3-4 hodiny. Pokud by ve skupině bylo dítě se specifickými potřebami, je možné zajistit na setkání asistenta (Přípravy a posouzení, online, cit. 2022-03-05).

4.3 Program PRIDE

PRIDE neboli Parent Resources for Information, Development, and Education vznikl v roce 1993 v USA. Vznikl na žádost samotných pěstounů a osvojitelů. Začal se rozšiřovat také do některých evropských států, jako např. Norska, Švédska, Dánska, Maďarska, Bulharska a také do České republiky. Každý stát si program uzpůsobuje na svůj sociokulturní kontext. Program PRIDE byl navržen tak, aby rozvíjel a podporoval náhradní rodiny. Obsahuje strukturovaný rámec pro celý proces (nábor, výběr náhradních rodičů, přípravy). Hlavní součástí je příprava budoucích náhradních rodičů a jejich další rozvoj. Program PRIDE má za úkol zlepšit celkovou kvalitu služeb náhradní rodinné péče, díky dané struktuře. Vznikl

jako reflexe zkušeností a potřeb náhradních rodičů. Byl zpracován na základě projektu v USA Americkou ligou sociální péče pro děti. „*Základem tohoto programu je přesvědčení, že hodnota, kterou představuje rodinný život, je pro dítě stěžejní, bez ohledu na to, jak je rodina definována*“. Aby dítě v náhradní rodinné péči dobře prospívalo, je důležité náhradním rodičům poskytnout dostatečné znalosti a dovednosti. Program rozvíjí kompetence rodičů tak, aby byly schopni zvládat úkoly a situace spojené s péčí o dítě. Program je rozdělen podle kompetencí, jejich pořadí a potřebných dovedností a znalostí, které by rodiče na konci příprav měly ovládat (PRIDE-CZ, online, 2022-03-05).

Program PRIDE je přístup, který je založen na 5 kompetencích.

- 1) *„Chránit děti a starat se o ně*
- 2) *Naplňovat vývojové potřeby dětí a řešit jejich opožděný vývoj*
- 3) *Podporovat vztahy mezi dětmi a jejich rodinami*
- 4) *Vytvářet pro děti bezpečné a pečující vztahy na celý život*
- 5) *Pracovat jako člen týmu*“

(PRIDE-CZ, online, cit.2022-03-06)

Základní přípravný kurz PRIDE je tvořen osmi samostatnými sezeními a posledním setkáním, které je ve formě panelové diskuze. Panelové diskuze se zúčastňují hosté, kteří zájemcům dokreslují získané informace a dovednosti s reálnými zkušenostmi. Jak bylo zmíněno v předešlé podkapitole, v rámci přípravného kurzu se realizují minimálně 3 individuální konzultace v domácnostech zájemců. Dále se očekává domácí příprava zájemců, která obsahuje plnění domácích úkolů.

Jednotlivá sezení vede vždy dvojice lektorů. Jedním z nich je odborník, pracující v oblasti sociálně právní ochrany dětí (vyškolený lektor), druhým lektorem je náhradní rodič. Po celou dobu mají zájemci k dispozici příručku programu PRIDE. Příručka obsahuje výukové materiály, podklady pro aktivity, příběhy dětí, pohled biologických rodičů, příběhy a zkušenosti náhradních rodičů, otázky určené k diskusi, PRIDE praxi. Vzhledem k sebezkušenostnímu charakteru a zážitkovým aktivitám v průběhu celého programu, se předpokládá aktivní účast všech zájemců. V průběhu celého procesu přípravného programu lektoři posuzují jednotlivé zájemce (jejich silné a slabé stránky, potřeby apod.).

První setkání „Kompetence náhradních rodičů v systému ochrany dětí“

První setkání je úvodem do celého programu PRIDE. Seznamuje zájemce s dovednostmi a znalostmi, které by si měli v průběhu osvojit (Každé dítě patří do rodiny-PRIDE, online, 2022-03-06). Na prvním setkání také zájemci dostanou svou příručku PRIDE, která je bude provázet celým programem. Seznámí se s jednotlivými oddíly a kapitolami.

Druhé setkání „Týmová práce zaměřená na zajištění stability“

Na tomto setkání se zájemci snaží pochopit situaci biologických rodičů. Učí se způsoby komunikace s dětmi o jejich biologických rodinách. Seznamují se s pojmem sdílené rodičovství. Zájemcům je vysvětlena důležitost identity dítěte. Zájemci zjišťují své místo v týmové spolupráci v systému sociálně-právní ochrany dítěte.

Třetí setkání „Citová vazba“

Cílem je poznat a pochopit důležitost citové vazby a také to, jak ji náhradní rodiče mohou upevnit a naplnit tak jejich vývojové potřeby. Zájemci si vysvětlují pocity a zkušenosti dítěte, které přichází na svět. Prochází si společně s lektory vývojové mezníky dítěte. Zásadní znalostí, kterou by si zájemci měli z tohoto setkání odnést, je pochopení důležitosti citových a trvalých vazeb. Takové vazby jsou velmi ovlivněny týráním, zneužíváním a dalšími prožitými traumaty. Náplní setkání je také pochopení rozdílu mezi správným vývojem a vývojem opožděným.

Čtvrté setkání „Ztráta“

Pokud je dítě odloučeno od pečující osoby, způsobuje mu to velkou ztrátu, která má vliv na jeho další vývoj. Zájemci jsou seznámeni s různými typy ztrát, které sami mohli prožít. Je jim dána možnost zamyslet se nad svými ztrátami a jejich reakcemi. Dále se zájemci seznamují s principy, jak pak s dítětem, které si prošlo ztrátou, pracovat a pomoci mu.

Páté sezení „Posilování rodinných vztahů“

Na tomto setkání se zájemci dozvědí, jakým způsobem rodina utváří sebeúctu dítěte a jeho osobní a kulturní identitu. Dozví se, jakým způsobem mohou dítěti pomoci přijmout fakt, že nevyrůstá ve své biologické rodině. Jak mu pomoci přijmout různé kulturní identity. Dozví se o důležitosti kontaktu s biologickou rodinou, pokud je to možné, a jakým způsobem je zvládat. Jak děti (i sebe) připravit na situaci, kdy se má setkat např. s biologickou matkou.

Šesté sezení „Naplnění vývojových potřeb: výchova, nastavování hranic“

Šesté setkání se zaměřuje ne výchovu, zájemci se seznámí s definicí výchovy, s cíli výchovy. Objasňuje zájemcům, proč nejsou vhodné tělesné tresty. Zájemci se dozvědí potřebné znalosti a dovednosti, které budou potřebovat ke správné výchově dětí v náhradní rodinné péči. Lektori se zájemci proberou i jistá opatření, která by měla fungovat v případě krizových situací. V poslední části setkání se lektori zaměřují také na syndrom vyhoření rodičů, jejím příznakům a prevenci.

Sedmé sezení „Identita“

Na začátku sezení se zájemci zamýšlejí nad vlastní identitou. Dále zamyšlení pokračuje nad identitou dítěte v náhradní rodinné péči a jak může být ovlivněna vším, co děti prožily, a jak může být následně ovlivněna i samotnými náhradními rodiči. Seznamují se s konkrétními metodami. Dále se budoucí osvojitelé učí, jak pracovat s minulostí dítěte, jak pracovat s tématem celoživotních vztahů.

Osmé sezení „Příprava na změnu“

Na tomto setkání se zájemci seznamují se změnami, které nastanou při umístění dítěte do jejich péče. Zájemci se dozvědí důležité otázky a informace, na které by se měli zeptat pracovníku sociálně právní ochrany a dalších členů týmu. Zájemci se seznamují s riziky, které s sebou nese přijetí dítěte do náhradní rodinné péče a s možnostmi, jak vytvořit bezpečné a příjemné prostředí pro všechny členy domácnosti.

Deváté sezení „Panelová diskuze“

Na posledním setkání se účastní kromě všech účastníků celých příprav, také jejich příbuzní, blízcí, lektori a hosté. Hosté jsou často děti, které v náhradní rodinné výchově vyrostly, nebo biologická matka dítěte v náhradní rodinné péči, náhradní rodiče či jejich děti. Zájemci se zde mohou doptávat hostů na různé otázky (Každé dítě patří do rodiny-PRIDE, online,2022-03-07).

5 Síť podpory osvojitelů v ČR

Na rozdíl od pěstounů osvojitelé nepodléhají ze strany státu nějakému zvláštnímu dohledu. Pokud rodiny chtějí podporu, mohou využít nestátní neziskové organizace nebo vyhledat pomoc u OSPOD s rozšířenou působností (Náhradní rodina, online, cit.2022-03-10).

Zpočátku byla odborná příprava realizována okresními úřady, obecními úřady a úřady s rozšířenou působností. Aktuálně má odborné přípravy na starosti krajský úřad, který má možnost pověřit jinou fyzickou či právnickou osobu/organizaci. Většinou kraj vypisuje výběrové řízení pro ty, kteří chtějí odborné přípravy realizovat. Podmínky jsou různorodé podle každého kraje. Také se napříč kraji liší odborné přípravy obsahem, formou i rozsahem vzhledem k vzdělání, zkušenostem a praxi realizátora (Hofrová, Rotreklová, online, 2022-03-14).

Přípravy tak mohou realizovat také doprovázející organizace jako jsou například, Dobrá rodina, Arkáda, Triáda či Amalthea (Náhradní rodina, online, 2022-03-14).

5.1 Dobrá rodina

Dobrá rodina vznikla za účelem doprovázení pěstounských a osvojitelských rodin. Cílem dobré rodiny je vytvoření komplexního systému podpory a kontroly pro ohrožení děti a jejich rodiny. Organizace podporuje náhradní rodiče, zajišťuje jejich přípravy a další vzdělávání, šíří osvětu o náhradním rodičovství, zapojuje se do projektů. Podporují systémové změny v oblasti náhradní rodinné péče. Díky získaným grantům podporují osvojitelské rodiny, vzdělávají je, nabízejí odbornou pomoc a pomocí různých kampaní rozšiřují znalosti společnosti (Dobrá rodina, online, 2022-03-18).

5.2 Středisko náhradní rodinné péče

Středisko náhradní rodinné péče vzniklo v roce 1994 jako spolek, který pomáhá dětem vyrůstající mimo biologickou rodinu a dětem ohrožených tíživou situací. Cílem střediska je maximalizovat počet dětí v náhradní rodinné péči a minimalizovat děti v ústavních zařízeních. Středisko poskytuje služby jak zájemcům, tak osvojitelům. Pro osvojitele středisko nabízí poradenství, vzdělávání, odlehčovací služby a službu provázení, která zahrnuje individuální pomoc zájemcům při procesu osvojení. Dále pomáhá osvojitelským

rodinám pochopit, jaké jsou potřeby jejich osvojených dětí (Náhradní rodina, online, 2022-03-18).

6 Metodologie výzkumného šetření a popis výzkumného vzorku

Praktická část této práce obsahuje zpracovaný kvalitativní výzkum, který byl prováděn pomocí semi-strukturovaných rozhovorů. Výzkum byl zaměřen na zjištění kvality odborných příprav budoucích náhradních rodičů a jejich dostatečně či nedostatečné podpory po absolvování příprav. Práce má stanoveny výzkumné otázky:

- 1) Jaký je rozdíl v očekávání adoptivních rodičů před nástupem do příprav a po jejich ukončení?
- 2) Je adoptivním rodičům poskytnuta vhodná a dostatečná podpora i po přijetí dítěte do péče?
- 3) Jaké formy podpory by adoptivní rodiče ještě potřebovali?

Rozhovory měly semi-strukturovaný charakter a koncept otázek byl vytvořen pro skupinu adoptivních rodičů, kteří prošli odbornými přípravami v organizaci Dobrá rodina. Rozhovory byly uskutečňovány online formou, přes platformu Zoom či Teams. Většina rozhovorů trvala přibližně 40 minut. Všechny rozhovory probíhaly v přátelském duchu, dotazovaní byli velmi otevření a ochotní sdílet své zkušenosti a někdy i citlivé zážitky.

Výzkumným vzorkem byli rodiče, kteří prošli odbornými přípravami v organizaci Dobrá rodina a mají již osvojené dítě. Dalším kritériem výběru byl stav žadatelů. Mezi dotazovanými bylo 6 manželských párů, 2 samožadatelky a také 1 homoparentní rodina. Každý rodič nabízí svůj pohled na období příprav, jejich očekávání, obavy a také znalosti, které si z nich odnesli. Dále sdílejí své aktuální radosti a starosti s osvojenými dětmi. Pro potřeby diplomové práce a zachování anonymity respondentů byla jejich jména změněna.

Struktura otázek byla vytvořena předem a v průběhu rozhovorů byly otázky doplňovány, přeskakovány či přesouvány podle potřeby rozhovoru. Všichni dotazovaní si byli vědomi, že jejich poznatky budou využity v diplomové práci. Následující podkapitoly blíže specifikují výzkumný vzorek rodičů, kteří byli do výzkumu zapojeni.

6.1 Paní Novotná

Paní Novotná je samožadatelka, která má aktuálně v adopci jedno dítě. Jedná se o tříměsíční holčičku. Odborné přípravy v Dobré rodině absolvovala v roce 2021, především v online formě, vzhledem ke komplikované situaci spojené s COVID-19. Kromě odborných příprav absolvovala před přijetím dítěte 2 kurzy, týkající se problematiky náhradní rodinné péče, které probíhaly i mimo Dobrou rodinu. I ostatní kurzy paní Novotná absolvovala online formou. Více kurzů vzhledem k intenzitě odborných příprav nestihla.

6.2 Panáčkovi

Panáčkovi žádali společně jako manželé. Aktuálně mají osvojené jedno dítě. Jedná se o chlapce, kterému je 2,5 roku. Odborné přípravy absolvovali v Dobré rodině v roce 2017. Kromě odborných příprav Panáčkovi navštěvovali Centrum náhradní rodinné péče, kde se konala setkání s adoptivními rodiči, odborníky nebo dospělými osvojenými dětmi. Než dostali do péče syna, navštěvovali, stále jako zájemci, kluby pro osvojitele, které pořádá Dobrá rodina. Postupně se ze zájemců stávali adoptivní rodiče.

6.3 Bukovi

Bukovi žádali společně jako manželé. Mají osvojené jedno dítě, chlapce, kterému jsou skoro 3 roky. Několik měsíců měli v osvojení i biologického bratra jejich osvojeného syna, ale vzhledem k složitému prožitému traumatu obou chlapců nebylo soužití možné. Kromě odborných příprav Bukovi neabsolvovali žádné jiné vzdělávací kurzy. Pouze se soustředili na odbornou literaturu, dokumenty a filmy s tématem náhradní rodinné péče.

6.4 Zvolenští

Zvolenští jsou manželé. Mají osvojené 2 děti, dívku a chlapce. Dívce je 6 let, chlapcovi jsou 4 roky. Odborné přípravy v Dobré rodině absolvovali v roce 2015. Kromě odborných příprav neabsolvovali žádné jiné vzdělávací kurzy.

6.5 Bartákovi

Bartákovi žádali dohromady jako manželé. Mají osvojená dvojčata, chlapce, kteří aktuálně navštěvují mateřskou školu. Odborné přípravy absolvovali v roce 2018. Kromě odborných příprav Bartákovi neabsolvovali žádné jiné vzdělávací kurzy, které by se týkaly náhradní rodinné péče.

6.6 Holubovi

Holubovi žádali o náhradní rodinnou péči jako manželé. Mají osvojené 1 dítě, chlapce. Chlapcovi budou 4 roky. Odborné přípravy Holubovi absolvovali v roce 2018. Kromě odborných příprav se Holubovi zúčastňovali různých seminářů, které pořádaly další organizace. Dále se připravovali pomocí odborné literatury a díky rozhovorům se známými, kteří již měli dítě osvojené či v pěstounské péči.

6.7 Pan Novák s partnerem

Pan Novák žije v domácnosti se svým partnerem, ale vzhledem k nemožnosti manželství homosexuálních párů byl z právního hlediska samožadatelem. Osvojenou dceru, 4 roky, vychovávají ale partneři společně a také se oba účastnili odborných příprav. Odborné přípravy v Dobré rodině absolvovali v roce 2018. Kromě odborných příprav partneři absolvovali přípravku pro duhové rodiny, ve které se řešila především obecná problematika LGBT komunity a adopce.

6.8 Kuškovi

Kuškoví žádali společně jako manželé. Mají osvojené 1 dítě, chlapce-4 roky. Přípravy absolvovali v roce 2019. Kromě odborných příprav absolvovali Kuškovi před přijetím syna kurzy ve Středisku náhradní rodinné péče a dále se účastnili kurzů v Dobré rodině, které byly nad rámec odborných příprav.

6.9 Paní Fialová

Paní Fialová je samožadatelkou. Má osvojenou dceru, které je 5 let. Přípravy absolvovala v roce 2017. Po odborných přípravách neabsolvovala žádné další kurzy či přípravu, která by se týkala náhradní rodinné péče, protože dceru dostala za 5 týdnů po registraci na magistrátu.

7 Poznatky z výzkumného šetření

V následujících kapitolách jsou shrnuty získané informace z rozhovorů s adoptivními rodiči. Kromě souhrnu z odpovědí dotazovaných, text obsahuje také jednotlivé citace dotazovaných. Kapitoly se zabývají představami a očekáváním rodičů v přípravách, jejich zkušenostmi s poskytovanými službami a jejich návrhy na jejich zlepšení.

7.1 Zkušenosti z příprav

Všichni dotazovaní rodiče měli při vstupu do příprav určitá očekávání, někteří spíše pozitivní, některým se mísila s malými obavami. Pro některé rodiče byly přípravy prvním zdrojem větších informací o náhradní rodinné péči. Bartákovi hovoří o svých obavách: *„Určitě jsme měli obavy, všechno bylo nové, my jsme tu problematiku vlastně moc neznali, takové neznámo. Myslím si, že i během těch příprav jsme si hodně definovali naše očekávání a ty naše požadavky. Často bylo zmiňováno, že rodiče zpočátku brali odborné přípravy jako nutný proces, kterým se musí projít, ale později byli příjemně překvapeni informacemi, které na přípravách dostali.*

Panáčkovi hodnotí přípravy: *„Pro nás to spíš byla taková nutná část, kterou jsme si museli splnit po té žádosti na úřad a vlastně až se tohle všechno splní, pak budeme zařazeni do té evidence. Předtím jsme to brali jako povinnou část, ale ve výsledku, nám to řeklo spoustu informací, o kterým jsme neměli vůbec páru, protože člověk dopředu skoro nic neví a zpětně to nevidím jako povinnou část, ale takový fajn seznámení s tím, že to ne vždy musí být růžové a s čím se člověk může setkat.“*

Často se očekávání a s nimi spojené obavy odvíjely od způsobu příprav, konkrétně u Dobré rodiny od formy PRIDE.

Holubovi hovoří o očekáváních takto: *„Já jsem měla očekávání, protože jsem dostala v podstatě recenzi na PRIDE. Přátelé říkali, že se to nedá porovnat s těmi víkendovými přípravami. To čekání a očekávání tam bylo.“* Paní Novotná hovoří o svých obavách takto: *„Bála jsem se, že ten PRIDE je dělaný moderně, interaktivně, protože to třeba není moc pro mě, se někde takhle otevřít, přehrávat scénky. Nebo si někdy říkám jo, je dobré si to odsedět a napsat si to, co člověk zvládne sám. No, takže toho jsem se bála, že toho bude na mě moc, i když doporučení od známých říkaly, že jsou to nejlepší přípravy.“*

Ale někteří rodiče naopak obavy neprojevovali, například manželé Panáčkoví: „Z příprav jsme obavy neměli. Bylo to hrozně přátelská, dobrá atmosféra.“ A Zvolenští: „My jsme neměli žádné obavy, myslím, že přístup těch lektorů byl dobrý, takže jsme neměli důvod k obavám.“ Nebo manželé Bukovi: „Obavy jsme asi neměli. Očekávání to jo, abychom věděli, jak to funguje a na co si dát pozor.“ Většinou se obavy rodičů týkaly příprav samotných.

Paní Fialová popsala obavy z celkového procesu a jisté změny: „Obavy má člověk vždy, ví, že se mu změní život, ale neví jak. Nebo si to umí představit, ale ty představy se liší od reality a víte, že přijde malý člověk, ale nevíte, jaký bude, jestli bude zdrav a jak ho dokáže přijmout vaše rodina, i když se třeba tváří že to zvládne. Ty obavy jsou. Ale také je těšení se a tím, že jsem patřila mezi ženy, které nemohli mít vlastní biologické dítě po spoustě pokusech, tak to bylo řešení nějakého svého bolestného problému. Byla to pro mě velká motivace, osvojit si to dítě.“

Rodiče byli tázáni, jestli jim přijdou odborné přípravy důležité a proč. Všichni rodiče označili přípravy jako důležité či nesmírně důležité. Několik z nich by doporučilo všem rodičům, i biologickým, aby se takových příprav zúčastnili. Myslí si, že by se někteří rodiče mohli zamyslet nad tím, zda-li jsou opravdu připraveni děti mít.

Paní Kušková: „Já si myslím, že by to měli absolvovat i biologičtí rodiče, možná by to některé odradilo, kdyby věděli, jaká je to zodpovědnost. Jaké má dítě potřeby a že vnímá všechno od začátku, že je jak houba. Tak možná by to někomu pomohlo, prohloubilo by to tu reflexi, myslím, že člověk spoustu věcí s dětma neřeší, když je má přirozeně. Často si rodiče vystačí s tím, co jim řekne pediatr. Ale nám to nestačí, protože my čelíme více zapeklitostem.“

Adoptivní rodičovství není stejné jako rodičovství biologické a má svá specifika. Tato specifika jsou probírána v rámci odborných příprav. Snaží se naučit rodiče pohlížet na výchovu jiným způsobem, než by vychovávali své biologické děti. U náhradního rodičovství se velmi pracuje s otázkou traumatu, identity, rozebírá se více vývoj dítěte ať už fyziologický tak psychický.

Zvolenští: „Ty přípravy jsou důležité v tom, aby ten člověk pochopil chování toho dítěte a jeho potřeb. My jsme tam měli i různé interaktivní, modelové situace, kde se člověk měl vžít do určité situace a člověk mohl trochu poznat, jaký je v tomhle směru. Protože pokud se člověk nesetká s dítětem se ztrátou, tak neví, jak bude reagovat.“ Také se v přípravách pracuje s rodičem samotným, s uvědoměním si jeho vlastní identity, co ho utváří a jak se

vyrovnat s věcmi, které ho dlouhodobě zatěžují a bylo by dobré si je v sobě samém ujasnit před přijmutím dítěte.

Paní Novotná: „*Pomohlo mi to pochopit spoustu vlastních věcí a otázek, problému, že to opravdu nahlíží na tu rodinu z nějakého jiného pohledu, než jsem měla možnost do té doby poznat.*“

Paní Bartáková: „*Naučilo nás to dívat se jinak na dítě s traumatem. Celá ta příprava tím byla dost prošpikovaná, že i naše původní představy ustoupily do pozadí. Protože nejdřív s tím člověk jde do toho, že chce dítě, většinou tam není moc dobrovolnými žadateli, ale z většiny jsou to lidé, kterým to nejde přirozenou cestou. Na začátku je člověk strašně soustředěný sám na sebe a postupem těch příprav, jsem to tak chápala, se to soustředění mění na to dítě.*“

Každý žadatel má své preference ohledně jeho budoucího dítěte. Jak se ukázalo v rozhovorech, díky přípravám rodiče často přehodnocují své prvotní názory. Často se změny týkají větší tolerance k menšinovému etniku či věku dítěte.

Pan Novák: „*Přípravy rozšíří znalosti nejenom ohledně toho procesu, ale i samotné výchovy, co to vůbec znamená. Také je zde důležité téma etnika, co se u nás průběžně měnilo, protože jsme předtím tu znalost neměli.*“

Manželé Holubovi: „*Po těch přípravách rodiče pochopili víc tu situaci a často měnili pohled, třeba byli tolerantnější k etniku, nemocem, znevýhodněním. Pochopili, že to náhradní rodičovství je jiné.*“

Zážitky z příprav také velmi ovlivňují lektori, kteří školí rodiče po celou dobu příprav. Vždy jsou přítomni dva lektori. Často se jedná o muže a ženu. Ale objevují se i dvě lektorky. Jeden z lektorů bývá metodik, teoretik (např. sociální pracovník se zkušenostmi v náhradní rodinné péči), druhý z lektorů má praktické znalosti, protože sám je osvojitel či dlouhodobý pěstoun. Všichni rodiče byli spokojeni s vedením lektorů. Vyzdvihují profesionální, empatické a praktické znalosti lektorů.

Paní Fialová hovoří o lektorech: „*Holky byly moc fajn i lidsky příjemné. Myslím, že se s nimi nikdo necítil nějak nekomfortně.*“

Paní Buková: „*To, že to ti lektori mají osobně zažité, tak to je obrovská přidaná hodnota celému tomu vzdělávacímu procesu. Kdyby bylo možné mít lektory pouze z praxe, bylo by to skvělé!*“

Rodiče byli dále tázáni, zda-li jim přišla příprava dostatečná. Většina se shodla na tom, že lépe rodiče asi připravit nelze. Na druhou stranu se shodují, že je důležité se dále vzdělávat a při příchodu dítěte do rodiny je potřeba informace z příprav uvést v praxi a často to může být těžší, než se jim zpočátku mohlo zdát.

Zvolenší reagují takto: *„Realita je trošku někde jinde, ale příprava je příprava. Bylo to hodně intenzivní, ale vesměs je to vše teoretická rovina, ta praxe je jinde. Ale nedá se na to lépe připravit, takže ta příprava dostatečná byla v rámci těch teoretických možností.“*

Pan Novák popisuje podobné zkušenosti: *„Určitě bychom něco zařadili, co nám třeba potom chybělo. Ale pro nás to bylo dostačující z velké části v tom ohledu psychologie dětí, poruchy attachmentu, Terapeutického rodičovství, ale málo nás to připravilo na ten praktický administrativní proces, který nás pak čekal. I když jsme se tam toho vždycky nějak dotkli, že ten proces nemusí být vždy lehký a jednoznačný.“*

Bukovi: *„Byl to důležitý otvírák do toho osvojení. Pak je důležité na ty rodiče apelovat, aby se vzdělávali dále“* Rodiče pozitivně hodnotí také intenzitu a náročnost celých příprav.

Paní Novotná: *„Intenzivně do hloubky nás tak rozmasakrovali na kousičky a pak nás zase poskládali dohromady nově a líp, ale bylo to hodně intenzivní.“*

Dále rodiče velmi pozitivně hodnotili formu PRIDE příprav, která probíhá zážitkovou formou a její časové rozložení v průběhu několika měsíců.

Paní Kušková: *„Mně se líbí PRIDE, což je mnohem pokročilejší systém než jinde, což mám samozřejmě jen zprostředkovaně, my jsme jiné přípravy neabsolvovali. U PRIDE se mi líbí to rozložení v čase, protože ty víkendy od rána do večera, to si člověk nic moc neodnese. A taky se mi líbilo, že to bylo zážitkové.“*

Jako další se rodiče zamýšleli nad tím, co se jim na přípravách nelíbilo, či co by chtěli do budoucna pozměnit. Paní Novotná a pan Novák zmínili, že by zapojili do příprav více právního minima. I když v PRIDE programu je vymezeno místo také na základní právní znalosti, každý případ je úplně jiný, a tak si rodiče neodnesou potřebné informace. Právní informace jim přišly velmi obecné a když po přípravách potřebovali využít právnických znalostí u řízení, neměli jich dostatek.

Pan Novák zmiňuje nedostatky v právních znalostech: *„Z toho právního hlediska, těch variant toho řízení je mnoho a na tohle člověk nebyl připravený. Je to dost důležité. Určitě to není věc, která by se zvládla za jedno odpoledne. Otázka je, jak to vpravit do těch příprav*

a zda-li by to vůbec bylo možné, vzhledem k zákonně dané časové dotaci, kterou musíte absolvovat.“

Paní Novotná by vyřešila nedostatek právního poradenství takto: *„Klidně bych to udělala nějakou jinou formou, protože to, jak to lektori dělali, bylo úplně skvělý, tam nemám jedinou výhradu i ten profesionální přístup třeba. Říkala jsem si, kdyby byla nějaká brožura, kde by přesně bylo, ano tohle je moje varianta, takhle staré dítě, tenhle druh péče, tudíž otočte na stranu 8 a vás se týkají tyhle kroky. Myslím, že by to usnadnilo práci lektorům a uklidnilo by to i naše trápení.“*

Kromě malého vhladu do právního systému se některým rodičům nelíbil přístup, kde se v přípravách snaží připravit zájemce i na ty nejhorší či nejtěžší situace. Často to rodiče popisovali spíše jako odrazující.

Paní Bartáková: *„Někdy ty příběhy byly hodně silné. Zdá se mi to trochu, že tohle by mělo být spíš na speciální přípravu nebo možná pro pěstouny. Ale v té počáteční fázi mi to přišlo spíš jako další level. Občas to bylo až odrazující. Protože podle těch požadavků bychom si na takové dítě netroufli. Možná, jestli by se to nemělo rozdělit. Myslím, že to chtělo pojmout všechny typy dětí, které se mohou dostat člověku do péče. Ale u nás, tím, jak je těch dětí strašně málo k adopci, tak možná by stálo za úvahu to nějak víc specializovat, protože v drtivé většině ty děti nějakým extrémním domácím násilím neprošli.“*

Podobně jako paní Bartáková to vidí i Kuškovi: *„Možná trochu negativně vidím to, co zdůrazňoval můj muž. Že jsou ty přípravy koncipované víc tak, že vás mají vystrašit. Že je to koncipované, aby vás to připravilo na tu nejhorší variantu, ale potom to vypadá, že vás čeká spousta negativních věcí a ono se to nesplní všechno. Ona se může pokazit jen jedna, dvě věci. Ale oni vám tam vyjmenují všechno., To ve vás může vyvolat pocit jako, zvládnou to vůbec? Mám na to?“*

Ostatní rodiče byli s přípravami spokojeni tak, jak jsou nastaveny. Líbí se jim jak forma, tak obsah, časové rozvržení, interaktivnost a zážitková forma PRIDE příprav. Často rodiče zmiňovali také příjemnou, nesoudící a uvolněnou atmosféru, která sezení vždy doplňovala.

Zvolenští: *„Předčilo to naše očekávání, byly to profíci, uměli prezentovat, měli to dobře připravené, bylo to profesionální.“*

Holubovi: *„My jsme dostali, to, co jsme čekali. Probrali jsme všechno.“*

Projít přípravami je důležitá věc, otázkou zůstává, jestli si rodiče odnášejí nějaké znalosti či poznatky a umí je aplikovat při výchově osvojeného dítěte. Na co rodiče tedy přípravy nejvíce připravili? Nebo potřebovali další vzdělávání? Většina rodičů zmiňuje, že si z příprav odnesli spíše upravený postoj, změnu myšlení v problematice náhradní rodinné péče spíše, než konkrétní znalosti. Po malém zamyšlení si ale někteří vybavili i znalosti, které využívají v praxi a zpočátku si neuvědomili, že jsou to znalosti z příprav.

Zvolenští: *„Spousta rad a zákonitostí je u nás přítomna. Například to, že děti ví o tom, že je porodila jiná máma a táta. Odpovídáme na jejich otázky. Dělali jsme s dcerou čáru života. Trestání, posílání do kouta, zahanbování, tomu všemu se snažíme vyvarovat. Vždy se na tu situaci díváme s tím příběhem, odkud vítr vane.“*

Paní Holubová: *„Odnegli jsme si to, jak pracovat s tím dítětem a jeho traumatem.“*

Paní Fialová: *„Já jsem si z toho vzala hroznou důležitost toho nemluvit ošklivě o té původní rodině a já už to teď zažívám se svou dcerou.“*

Kromě zákonitostí a pravidel, které si rodiče odnesli z příprav si jiní odnesli i věci praktické, pan Novák zmiňuje: *„Ta znalost toho, napište si otázky, až vám budou volat z magistrátu. Seznamte se se spisem, z takových rad jsme čerpali určitě.“*

Paní Kušková pak hodnotí poznatky z příprav takto: *„Mě to třeba dobře nasměovalo v tom, že vím, kde hledat ty informace a že se mám vzdělávat. Že když si to člověk vezme za své a baví se o tom s lidmi, kteří to mají podobně, tak je v klidu. Ale bez těch příprav, které jsme prošli (PRIDE) ne těch krátkých nebo žádných, tak bez nich bych byla ztracená a tápala bych a bylo by to velmi nekomfortní. Spíš to připraví na ten začátek, ale určitě to není, že byste díky tomu zvládali pak celé to rodičovství, je třeba se stále vzdělávat.“*

Dvoje rodiče pak zastávají názor, že ze samotných příprav si nějaké konkrétní znalosti do praxe nepřevzali, paní Panáčková: *„Mně přijde, že na tu situaci být rodičem, nás víc připravily ty sdílecí kluby.“*

Bukovi vidí situaci obdobně: *„Z těch příprav jsme si konkrétní znalosti asi úplně neodnesli. Dokola se tam hovořilo o trpělivosti a empatii. Až v Terapeutickém rodičovství jsme to pochopili do hloubky.“*

Rodičům byla položena otázka, co by s odstupem času doplnili do průběhu příprav. 8 z 9 rodičů prošlo přípravami v prezenční formě, ještě před COVID pandemií.

Paní Novotná byla jediná osvojitelka, která přípravy měla v kombinované formě prezenční i online. Online formát ji tolik nevadil, ale změnila by rozvržení živých setkání. Prezenční setkání byly poslední dvě z celého bloku. Nebyla proto spokojená s rozvinutím vztahů v celé skupině: *„Mně přišlo, že se nám úplně nepovedlo navázat dobře ty vztahy mezi sebou a dalšími spolužáky. Že jsme udělali velký pokrok na těch setkáních, které bylo na živo, a i lektorka říkala, že ta kombinace toho onlinu a osobního setkání by byla dobrá na začátku, aby se ten tým lépe stmelil.“* Ale i v online setkávání našla paní Novotná svá pozitiva: *„Na druhou stranu, pro mě bylo skvělé, to zase neumožňují ty osobní setkání, že jak ta témata byla hodně silná, tak já jsem o pauzy ležela na zemi a zírala do stropu a vstřebávala to. Nebo jsem šla zalévat kytky na zahradu. Nebo jsem jenom koukala do zeleně.“*

Ostatní rodiče absolvovali přípravy v prezenční formě. Většina rodičů se shodla na tom, že by na přípravách uvítali větší počet externistů, kteří by jim byli schopni situaci prakticky přiblížit. Navrhovali osvojitele, osvojené dospělé děti, psychology, kteří se zaměřují na náhradní rodinnou péči apod.

Paní Holubová se vyjadřovala takto: *„Zakomponovala bych tam někoho externího. Jako nějakého rodiče nebo adoptivní dítě. Nebo třeba ke každému tématu, které se probírá, tak přiřadit ještě návštěvu někoho vhodného. Protože jsou to pořád lektori, kteří jedou podle těch skript. Ale ten názor odborníka, který to ještě třeba ujasní a doplní tam i ten praktický poznatek“*

Obdobně jako Holubovi to cítí i paní Bukovi: *„Já bych doplnila rodiče, který má třeba těžší zážitek, který by tam promluvil o tom, co se může stát, případně pěstoun.“*

Kromě většího zařazení osobních zkušeností a praktických znalostí by dvě rodiny zařadily více právních vstupů. I přes to, že v odborných přípravách je právní minimum zařazeno, často si rodiče přišli v praxi nepřipraveni. Kuškovi: *„My jsme tam tehdy postrádali právní minimum, to nám chybělo. My jsme si ho pak po přípravách šli doplnit do Střediska náhradní péče. Což je paradox, protože když jsme potřebovali právní poradenství, tak nám ho nikdo nebyl schopen sdělit správně, ani OSPOD, ani Dobrá rodina, ani doprovázející pracovnice, ani právníčka. Posílili bychom tu právní stránku celkově nebo bychom udělali samostatný kurz.“*

I pan Novák by právní stránku posílil: *„Doplnil bych více těch právních znalostí, shodli jsme se na to mi s ostatními. Je to dost důležité. Určitě to není věc, která by se zvládla za jedno odpoledne. Otázka je, jak to vpravit do těch příprav a zda-li by to vůbec bylo možné protože,*

máte nějakou zákonně danou časovou dotaci, kterou musíte absolvovat. Já jsem to zaznamenal i u našich přátel, že většinou necítili úplně dobrou připravenost z toho právního pohledu.“

Paní Panáčková by doplnila ještě náplň příprav alespoň o základy Terapeutického rodičovství: *„Tak možná, kdyby v těch přípravách byla alespoň jedna hodina věnovaná tomu Terapeutickému rodičovství, byla by to asi super. Ten samý přístup se dá trénovat i na manželovi, nemusí to být na dítěti rovnou.“*

Paní Fialová by ještě doplnila více informací o postupu, jakým způsobem získat informace o biologické rodině dítěte *„Uvítala bych více informací o možnosti získání informací o širší biologické rodině, protože to je opravdu někdy těžké a úředníci na to občas špatně slyší. Takže se to snažím sbírat už teď, když je dcera malá.“*

7.2 Poskytované služby a podpora osvojitelům

Osvojitelé, na rozdíl od pěstounských rodin, nemají státní podporu, která by jim poskytovala služby zdarma, jako např. odbornou pomoc, semináře, různé pobyty, kurzy apod. Pokud osvojitelé chtějí využít nějaké takové pomoci, musí si ji zaplatit z vlastních zdrojů nebo z grantů, které shánějí organizace, mezi které patří i Dobrá rodina. Kromě služeb vypsanych výše mohou osvojitelé využít službu doprovázení, která je poskytována doprovázejícími organizacemi. Často osvojitelé neví, že takovou službu mohou využít, přitom je to služba záslužná, která osvojitelům ulehčuje často v těžkých situacích. V rámci doprovázení je k rodině přiřazena doprovázející osoba, která je jak psychickou podporou, tak pomáhá rodičům řešit jejich aktuální problémy, doporučuje další postupy a předává rodičům kontakty na další odborníky. Doprovázející osoba je s rodinou v pravidelné kontaktu, v intervalech, které si s rodinou nastaví. Konzultace probíhají telefonicky, přes email, ale také osobně, nejčastěji u osvojitelů v domácnosti. Jaké služby jsou tedy osvojiteli opravdu využívány?

7 z 9 rodin využívají službu doprovázení. Paní Novotná zatím žádné služby nevyužívá, ale ráda by využila doprovázení a právní odbornou pomoc.

Paní Novotná má ze všech dotazovaných osvojené dítě nejkratší dobu, proto si zatím o poskytované služby nestihla požádat. *„Říkala jsem si, že vím, že tam jsou nějaké služby i pro ty adoptivní rodiče, tak se chci ozvat a doptat se, co to znamená pro tu moji situaci a co bych*

mohla využít. Libilo se mi, co nás v kurzech naučili, respektovat systém a věřit mu a zároveň utvářet dítěti velkou a bezpečnou síť a v mém případě, jak nemám zatím toho tatínka, tak bych chtěla, aby byla zasíťovaná i těmi službami.“

Paní Fialová využívá možnost vzdělávat se na seminářích, které pořádá Dobrá rodina a Středisko náhradní rodinné péče a před pár lety využila i víkendový výjezd rodičů s osvojenými dětmi. Poslední dobou je využívá méně, protože ji nepřijdou tematicky zajímavá pro její situaci. *„Teď ta setkání nejsou pro mě úplně přínosná, protože tam chodí rodiče, kteří mají dítě krátce a já už mám dceru přece jenom déle a řeším jiné věci.“* Doprovázející osobu nevyužívá.

Ostatní rodiny využívají službu doprovázení, a i další služby jako jsou semináře, setkávání s dalšími rodiči, dobrovolnice či odbornou pomoc (psychologická, právnícká).

Manželé Panáčkoví: *„Využíváme ty kluby a semináře, ale kvůli covidu to bylo online a teď moc nebyly. Ty považujeme za super a ty chceme dále navštěvovat.“* Panáčkoví zpočátku využívali i doprovázející osobu, ale nepovedlo se ideální navázání, to by chtěla paní Panáčková napravit: *„Plánuji si zažádat o to navázání, protože to třeba ještě úplně nesešlo. A ráda bych požádala o vyšetření attachmentu u syna.“*

Bukovi využívají také služby: *„Určitě doprovázení, Také jsme chodili na kluby, teď jsme měli pauzu, ale chceme zase začít.“*

Zvolenští využívají také doprovázející osobu a účastní se seminářů: *„Využíváme doprovázení, máme naši poradkyni. Ona pro nás hledala i biologickou rodinu. Jezdí k nám jednou za čas, probíráme různá témata. Radí, co máme dělat, když máme problém.“*

Pan Novák: *„Využívám doprovázení, chodíme na kurzy a semináře. Ta nabídka byla teď užší. Plus se stýkáme s tou skupinou, ve které jsme byli v přípravách. Jsme přátelé, setkáváme se a podáváme si reference a doporučení.“*

Kuškoví kromě doprovázení a dalšího vzdělávání na seminářích chtějí využít dobrovolnici na občasné pohlídání.

Někteří rodiče v průběhu využívají odborné pomoci ve formě terapie, jak pro ně samotné, tak pro jejich děti. Bukovi: *„Využili jsme odbornou psychologickou pomoc (terapii), 1-2 x týdně pro nás s manželem, protože jsme se už hroutili. A pak nám pomáhala i se synem.“*

Zvolenší aktuálně čekají na schválení odborné pomoci. Vzhledem k omezenému rozpočtu, který je daný výší grantu, někdy rodiče v rámci doprovázená nedostanou dostatečnou odbornou terapeutickou pomoc, kterou by potřebovali. Často si platí terapii sami nebo částečně doplácí a někdy za ní musí i dojíždět do vzdálenějších oblastí od jejich bydliště. Četnost využití služeb se liší u každé rodiny, většinou dle jejich aktuálních potřeb. Většina rodičů využívala službu doprovázející pracovníce více v prvních měsících po přijetí dítěte do rodiny. Postupem času se četnost snižovala a průměrně se kontaktují každý druhý měsíc. Na vzdělávací kluby a semináře chodí zhruba jednou za čtvrt roku, některé rodiny se stýkají s dalšími osvojitelskými rodinami i ve svém volném čase, utváří neformální skupiny, kde se vzájemně podporují, jezdí spolu na dovolené či slaví narozeniny jejich dětí.

Další otázka, která byla rodičům pokládána zněla, jestli jsou se službami spokojeni. Všichni rodiče projeví spokojenost se službami, které jsou jim poskytovány. V rámci možností, které pro ně jsou, hodnotí služby jako kvalitní.

Bukovi: *„S tím, co dostáváme, jsme spokojeni.“*

Bartákovi sdílí nadšení: *„My jsme mimořádně spokojeni a naše doprovázející pracovníce je skvělá. Když má člověk nějaký dotaz, tak se má na koho obrátit, nebo na těch seminářích nadnést to téma. Hodně nám to pomohlo, ještě než nám dali do péče dvojčata. Řešili jsme s nimi i konkrétní obavy a teď jsme začali uvažovat ještě o jednom dítěti. Člověk dostane další názor od někoho, kdo o tom něco ví.“*

I Kuškovi se vyjádřili obdobným způsobem: *„Jo, myslím, že je to nejlepší kvalita, která tady jde aktuálně dostat. Na adoptivní rodiče nejsou peníze, musí se brát peníze z grantů, aby tady ty služby mohly být. A Dobrá rodina je jediná nebo spíš jedná z mála, která to řeší. Takže to je skvělý, že za to téma kopou, protože ty potřeby adoptivních rodičů a pěstounů jsou podobný a do pěstounů se investuje a do osvojitelů ne. Přitom je to pro stát levné řešení, vlastně neplatí žádný ústav, žádnou podporu dítěte, rovnou dítě do rodiny. Rodiče přebírají všechno, jak finančně, tak právně a nedostanou žádnou podporu. Je to takové nedotažené.“*

Pan Novák potvrzuje, že jsou se službami spokojeni i po ne zcela šťastném začátku: *„Nejdříve to moc nefungovalo, do toho byl ještě covid. Ale provedla se změna a teď se to hezky nastartovalo, takže jsme teď dohodnutí, že pokud máme potřebu máme se ozvat naší nové doprovázející pracovníci a máme nastavené nějaké pravidelné časové momenty, kdy se vzájemně ozýváme, abychom monitorovali, jak se máme, jaká je situace, jestli něco nepotřebujeme.“*

7.3 Návrhy na zlepšení

Po skončení příprav se rodiče cítí blíž svému cíli, podávají zprávu magistrátu a čekají, kdy jim bude svěřeno dítě do péče. Všichni rodiče až na paní Novotnou se shodli, že Dobrá rodina jim nabídla své služby i na dále jako jejich doprovázející organizace. Často tím, kdo rodiče informoval o další spolupráci, byli samotní lektoři z příprav nebo rodičům začali chodit emailem pozvánky na vzdělávání. Často rodičům byla nabídnuta možnost účastnit se klubů pro osvojitele ještě dříve, než dostali do péče dítě.

Bukovi: *„Rovnou jsme se navázali. Rovnou nám byla nabídnuta ta účast na klubech, i když jsme ještě neměli dítě. A potom i s malým. Potom jsme se vidali i na těch online seminářích.“*

Bartákovi také hned navázali spolupráci: *„My jsme se hned navázali, protože po 3 měsících, co jsme dostali papíry od magistrátu, jsme dostali i dceru“* I pan Novák souhlasí, že se na doprovázející organizaci navázali ihned.

Paní Fialová: *„Myslím, že mi přišel asi email a lektorky nás na konci příprav informovali, že můžeme využít služby Dobré rodiny jako doprovázející organizace. A aktuálně mi chodí i pozvánky na semináře.“*

Často jsou rodiče připravováni na možnost, že na dítě budou čekat několik měsíců, někdy i déle. Ale z rozhovorů vyplynulo, že většina dotazovaných dostala dítě do péče mnohem rychleji, než si mysleli, a často je tato informace zasáhla nepřipravené.

Kuškoví: *„Nabídli nám spolupráci brzy, protože jsme syna dostali hrozně rychle po přípravách. Byl to hukot a komunikovala s námi celou dobu doprovázející pracovnice. Myslím, že nám nabídli hned účast na klubech. Obě lektorky z příprav s námi byly také stále v kontaktu“*

Paní Fialová: *„Ke mně přišla dcera pouhých 5 týdnů od registrace na magistrátu do evidence žadatelů.“*

Jaké formy podpory aktuálně nemáte, ale potřebovali byste je? Tak zněla poslední otázka pro osvojitele. I přes poměrnou spokojenost se službami, které jsou osvojitelům díky doprovázející organizaci poskytovány, by rodiče uvítali v některých oblastech větší podporu nebo větší četnost služeb, které jsou jim již aktuálně poskytovány. Dotazovaní dostali do péče dítě buď těsně po narození nebo do roku a půl věku. Často rodiče čekali starší dítě a někdy byli rychlým sledem událostí tak zaskočení, že neměli doma nic připraveno.

Paní Novotná uvažuje, že by se jí z počátku hodila forma asistentské pomoci, která by ji podpořila jak psychicky, tak praktickými znalostmi: „Možná by se mi na ten začátek hodil někdo, kdo by přišel ke mně domu a řekl mi, jak s tím miminkem a jak si třeba zorganizovat čas. Kam si dát ten přebalovací pult, jaké kapky jsou fajn. Něco jako služby od porodní asistentky, která po porodu pomáhá maminkám s těmi základními věcmi. Což my nemáme, a je těžké v té rychlosti, když to dítě najednou dostanete do péče, někoho na honem sehnat. Někoho, kdo vám třeba pomůže s nákupem těch věcí, nebo pohlídá to dítě, abyste si ty věci pro miminko nakoupili. Někdo, kdo vám ty první dny v té domácnosti bude třeba k ruce. Bylo by fajn, kdyby to organizace nabízela.“

O určité formě krátkodobého pohlídání dítěte mluvila také paní Bartáková: „Já jsem řešila loni tu kombinaci práce a hlídání dětí, kdy ještě jsme nechtěli vystavovat prarodiče nákaze covidu, takže jsem se pokoušela sehnat nějak hlídání.“

A také paní Holubová: „Třeba nějaké hlídání, když bych šla k doktorovi. Ona by to mohla říct, každá maminka, která je na mateřské dovolené. Ale oni to dítě mohou dát hlídat třeba známým, tady jde spíš o to, že ty dobrovolnice by byli více seznámené s tou náhradní rodinou péčí. Takže třeba nárazovou hlídací službu, tu bych uvítala.“

Rodiče dále často zmiňovali potřebu přístupnosti terapie, která je sice osvojitelům poskytována, ale proces získání je často zdoluhavý a počet dostupných hodin je omezen limitem finančních prostředků.

Holubovi srovnávají přístupnost terapie u pěstounů a osvojitelů: „Kolikrát dítě potřebuje tu terapii. Nám můžou zjistit něco a budeme potřebovat terapii a úplně si nejsem jistá, jestli tohle je pro osvojitele dosažitelné. My to vidíme u známých, že ta pěstounka chodí na terapii. A když najednou potřebovala, z hodiny na hodinu měla terapeutku, kam 2x měsíčně chodí s dětma, u nás je to mnohem složitější. Čeká se dlouho a pak ji navštíví třeba jen 2x za rok. Ty děti mají stejné problémy a liší se jenom formou té péče a všechny by si tu terapii zasloužili.“

O terapii se zmiňují i Zvolenští: „Důležité je podchytit včas potřebu té terapie. Myslíme si, že každé dítě by ji mělo mít, hned jak to jde.“

Potřebu psychologické či psychiatrické podpory sdílí také Panáčkovi: „Potřebovali bychom asi nějakou psychologickou či psychiatrickou podporu. Mě by zajímalo vyšetření toho attachmentu. Protože, jak máme jenom to jedno dítě a nemáme žádné biologické, tak občas

nevím, jestli to jeho chování je ještě ok nebo ne. Máme teď třeba problém s očním kontaktem nebo, že je víc navázaný na manžela.“

Zvolenští zmiňují potřebu větší osvěty o náhradní rodinné péči, o dítěti s traumatem: „To se týká celkové společnosti. Aby pedagogové a zdravotníci znali děti s traumatem ze ztráty pečující osoby. Protože oni to většinou neznají, a ne každý je otevřený tomu, abychom jim to vysvětlovali. Ale měli by se ti lidé vzdělávat, děti v náhradní rodinné péči je hodně. Ta společnost by o tom měla vědět.“

Vzdělávání osvojitelů považují všichni dotazovaní za velmi důležité. U osvojitelů, kterým se jejich děti dostávají do školního věku, je znatelná potřeba nových a pro ně aktuálních témat seminářů. Podle dotazovaných rodičů jsou aktuálně semináře zaměřené především na rodiče, které mají malé dítě a jsou v osvojiteli kratší dobu.

Kuškoví se k této problematice vyjadřují takto: „Možná bych posílil víc vzdělávání pro rodiče starších dětí, i když chápu, že nejvíc potřebují to vzdělání žadatelé a rodiče mladších dětí. Ale přijde mi, že tam toho je hodně pro ty rodiče ze začátku a ty první roky dítěte v rodině, ale už tam nejsou témata o těch starších dětech, ale ty jsou podobně palčivá-školky, školy, sexuální výchova, agresivní chování, romské etnikum, taková témata by se nám líbila. Posílení těch seminářů tematikou pro rodiče starších dětí 5+ a taky pro pubertáky, není toho tam tolik.“

Ohledně nových témat na semináře se vyjádřil pan Novák takto: *„Já bych asi ještě do toho vzdělávání doplnil to, aby byla trochu jasnější ta návaznost na ty věci, které přijdou potom. Nemyslím jen tu právní stránku, ale to vzdělávání rodičů, třeba víc nastínit ty okruhy, kudy se vydat (terapeutické rodičovství, vývoj dítěte atd.). A všimli jsme si, že se tomu začalo věnovat, ale asi se hledal i správný formát, ale určitě bych pracoval více i s tématem duhových rodin. Nevím, jestli by pro to byl prostor v samotných přípravách. Ono se o tom mluví v těch přípravách, ale spíše v kontextu té jinakosti a stáčí se to spíše k etniku, což je téma číslo 1. Ale myslím, že tohle téma by si také zasloužilo pozornost, protože duhových rodin je stále víc a víc.“*

Pan Novák by také kromě řízených seminářů a klubů pro rodiče uvítal neformální skupinu pro osvojitele: *„Možná by bylo fajn otevřít jakoby neformální skupinu pro osvojitele. To jsme se s kamarády shodli, že bychom něco takového uvítali. Přímo nějaká skupina pro rodiče osvojitele, kde by se neřešily jenom problémy té náhradní rodinné péče, ale kde by mohli i ti samotní rodiče řešit svoje problémy. Je řada témat, které nám to přináší.“*

Kromě společného setkávání a vzdělávání rodičů na seminářích se ukázalo, že by rodiče uvítali více výjezdových akcí. Ať už jen pro děti, ve formě táborů, tak i pro celé rodiny. Různé víkendové či delší akce, kde by se setkávali osvojitelé s dětmi.

Pan Novák: *„Líbil by se nám nějaké společně výjezdy pro rodiče s dětma, kde by se něco vytvářelo, teď byl vlastně víkend arteterapie, kde rodiče s dětmi něco vytvářeli, tak nějaký takový formát.“*

Paní Kušková má podobné přání: *„Byly by fajn třeba nějaké tábory, myslím, že se konají i nějaké víkendovky občas, ale za mě je toho málo a pro ty potřebné to není vždycky dosažitelné.“*

A souhlasí také paní Zvolenská: *„Já jsem přemýšlela o tom, že by bylo skvělé vyjet se stejnými dětmi, které jsou v náhradní rodinné péči, že by se setkávali, že by se vyjelo na víkend a ty děti sdílí a rodiče sdílí. To by bylo pro naši rodinu přínosné, delší pobyt někde.“*

Našli se mezi tázanými ale i rodiče, kterým se podpora a výčet služeb zdá dostatečný, jako například Bukovým: *„Já myslím, že máme vše. Kdykoli zvednu telefon a zavolám, tak se mi poradkyně začne věnovat a třeba mě dál navede. Pomohli nám s jednáním s úřady. Všechnu podporu, kterou jsme dostali, byla v největší kvalitě.“*

Podobným způsobem to vnímá i paní Fialová: *„Mně nic nechybí. Jsem v kontaktu s dvěma velmi kvalitními organizacemi, takže mně nic nechybí. Vím, že když potřebuji získat kontakt nebo informaci, někam mě odkážou. Obě organizace se snaží získávat granty, aby třeba odborníci, psychologové byli financováni. Já myslím, že když adoptivní rodič chce, tak dostane vše, co potřebuje. Ta nabídka je pro mě osobně dostačující. Kdyby tuhle možnost měli i biologičtí rodiče, tak řada z nich by to opravdu potřebovala.“*

8 Shrnutí výsledků

Z výzkumu vyplývá, že osvojitelské rodiny mají možnost podpory, i když jim není poskytnuta státem. Doprovázející organizace usilují o kompenzaci státních nedostatků a snaží se tak zajistit osvojitelům stejnou péči, jakou mají pěstounští rodiče. Nerovnost těchto dvou forem péče je z hlediska osvojitelských rodičů naprosto nesmyslná, vzhledem k faktu, že do pěstounské péče i osvojení se dostávají děti, které si prošly stejnými osudy.

Na začátku výzkumu byly položeny tři výzkumné otázky. Jaký je rozdíl v očekávání adoptivních rodičů před nástupem do příprav a po jejich ukončení? Je adoptivním rodičům poskytnuta vhodná a dostatečná podpora i po přijetí dítěte do péče? Jaké formy podpory by adoptivní rodiče ještě potřebovali?

Když rodiče nastupují do příprav, často mají smíšené pocity. Mísí se v nich pocity očekávání s obavami. Často si neumí představit, co přesně je čeká. Někteří účastníci berou odborné přípravy zprvu jako povinnost, která jim stojí v cestě za vysněným dítětem. Někteří rodiče měli obavy z formy příprav. Výzkumná práce se zabývá odbornými přípravami v organizaci Dobrá rodina, která realizuje přípravy formou PRIDE. Přípravy PRIDE jsou velmi interaktivní, prožitkové a nutí rodiče se zamyslet také nad sebou samými, aby se dokázali později lépe vcítit do svých osvojených dětí.

Kromě obav měli rodiče často pouze jedno očekávání, a to, že na konci si osvojí dítě. V průběhu příprav však pochopili nutnost příprav a jejich pravý smysl připravit rodiče na netradiční rodičovství. Často se rodičům díky přípravám upravovali původní požadavky na dítě, které si vytyčili. Změna se týkala především větší tolerance k menšinovému etniku, zdravotnímu znevýhodnění, věku dítěte či osvojení sourozenců. Během příprav si rodiče uvědomovali i své plusy a minusy a učili se pracovat sami se sebou. Díky příjemné atmosféře, odbornému vedení lektorů a společné práci všech účastníků se přípravy staly pro rodiče příjemně stráveným časem i přes velkou intenzitu a těžkosti témat, která se v přípravách probírala. V přípravách se rodiče často s tématem specifík náhradního rodičovství setkávali poprvé. Jednalo se většinou o rodiče, kteří si náhradní rodičovství vybrali až jako další možnost po neúspěšných pokusech mít dítě přirozenou cestou.

Po ukončení příprav si někteří rodiče nepřišli zcela připraveni na novou situaci, která je čekala, ale shodli se, že v rámci příprav bylo probráno vše důležité, alespoň v základu.

Odcházeli se změněným myšlením, které je v náhradním rodičovství tak důležité. Odcházeli také s informacemi, že mají za sebou doprovázející organizaci, pokud o ni budou stát. S vědomím, že doprovázející organizace jim nabídne potřebnou podporu a kontakty, které budou potřebovat. Po ukončení téměř všichni rodiče potvrdili potřebu se dále vzdělávat, protože pochopili, jaká specifika náhradní rodičovství má a že je stále potřeba na sobě pracovat, aby dokázali pomoci osvojenému dítěti s traumatem.

Rodiče se téměř jednohlasně shodli, že po ukončení příprav jim bylo Dobrou rodinou nabídnuto doprovázení. Někteří rodiče byli o této možnosti informováni přímo od lektorů či později emailem s pozvánkou na vzdělávací semináře. V rámci doprovázení mohou rodiče využívat doprovázející osobu (poradkyni), dále vzdělávací semináře, odbornou pomoc či pomoc různého charakteru od dobrovolníků. Rodiče vnímají podporu osvojitelů díky doprovázející organizaci za dostatečnou, jen by doplnili několik málo služeb či rozšířili témata vzdělávacích seminářů.

V rámci neustálého zlepšování kvalit služeb pro osvojitel by rodiče rádi rozšířili dostupnost a časovou dotaci na odbornou psychologickou či jinak terapeutickou podporu jak pro ně samotné, tak především pro osvojené děti. Dále by uvítali více výjezdových pobytů s ostatními osvojitelskými rodinami, které by zahrnovaly sdílení, hlídání dětí a například ukázkou terapeutických činností, které mohou s dětmi dělat. Rozšíření okruhů témat vzdělávacích aktivit je jedním z dalších požadavků, kteří by rodiče přivítali. Rádi by také více využívali krátkodobé hlídání, které by jim umožnilo zařídit si potřebné věci jako jsou návštěvy lékaře, úřadů apod. V neposlední řadě by si rodiče přáli větší osvětu o tématu náhradního rodičovství, protože se často v institucích, jako jsou zdravotnická zařízení, školy a mateřské školy, setkávají s nepochopením a jejich děti jsou často označovány jen „jako ty zlobivé“.

9 Doporučení pro praxi

Odborné přípravy jsou důležitou součástí celého procesu osvojení. Přípravy PRIDE, které Dobrá rodina pořádá mají svá specifika, díky kterým se budoucí osvojitelé seznámí s problematikou náhradního rodičovství prožitkovou a zážitkovou formou. Lidé, kteří prošli těmito přípravami, je hodnotí velmi kladně. Podobně také hodnotí celkovou péči doprovázející organizace po skončení příprav. I přesto se najde několik nedostatků, které by si náhradní rodiče přáli změnit či vylepšit.

Aby rodiče byli připraveni na situace, které je čekají s osvojenými dětmi, bylo by dobré zařadit do příprav více externích hostů, kteří mají s náhradní péčí určité zkušenosti. Nabízí se zkušenosti osvojitelé, odborníci jako psychologové nebo terapeuti, kteří se zaměřují na náhradní rodinnou péči. Také například dospělé osvojené děti. Dalším posunutím by byla osobní zkušenost s náhradní rodinnou péčí a zároveň odborná příprava obou lektorů. Rozšíření právního minima, by mohlo osvojitelům dodat více sebevědomí v nastávajících, někdy i velmi náročných, soudních procesech.

Po dokončení příprav by bylo dobré zajistit, aby všichni přítomní věděli, že mají možnost využít služby doprovázející organizace. Doprovázející organizace je pak nápomocna i během procesu před osvojením a rodiče se nemusí bát, že by v nějaké krizové situaci zůstali sami.

Vzdělávání osvojitelů využívá velké množství z nich. Aby byla zajištěna ještě větší spokojenost, bylo by dobré rozšířit oblasti témat, aby si svůj seminář našli jak zájemci, tak osvojitelé s malými dětmi, tak ale osvojitelé se staršími dětmi. Také osvojitelé, kteří řeší problematiku etnika, duhových rodin, agrese či sexuální výchovy.

Osvojitelé si z příprav kromě nově nabitých znalostí odnáší také často nová přátelství s lidmi, kteří jsou v podobných situacích jako oni sami. Pořádání výjezdů a víkendových akcí by rodiče mohli využít jak na odpočinek, protože by na místě měli zajištěno hlídání pro děti, tak zároveň ke sdílení svých všedních radostí i starostí. Zároveň by výjezdy mohly být tematicky zaměřeny na různé druhy terapie, aktivity či vzdělávání.

Mělo by se nadále pokračovat v celkové osvětě náhradního rodičovství, Děti s traumatem jsou jedineční a mělo by se k nim také tak přistupovat. Pokud by společnost byla více obeznámena s traumatem, poruchami attachmentu a principy Terapeutického rodičovství,

byla by často mnohem tolerantnější a chápavější k projevům, které děti v náhradní rodinné péči mají.

Výzkumná práce se zabývá celkovou připraveností budoucích osvojitelů a jejich následnou podporou. Doporučení napsaná výše jsou shrnuté připomínky a přání náhradních rodičů, kteří se rozhodli změnit život pro někoho jiného, kdo ve svém životě neměl tolik štěstí. A proto si zaslouží tu nejlepší možnou přípravu a podporu, která jim může být poskytnuta.

Závěr

Diplomová práce se zabývá kvalitou odborných příprav PRIDE a následnou péčí a podporou osvojitelských rodin. Hlavním cílem bylo zjistit, zda jsou odborné přípravy dostatečné a jestli je osvojitelským rodinám po ukončení nabídnuta vhodná podpora. Hlavní příčinou zpracování byla aktuálnost rozšiřující se osvěty o náhradním rodičovství a snaha o případné zkvalitnění odborných příprav v organizaci Dobrá rodina.

Práce je rozdělena na dvě části, na teoretickou a praktickou. Teoretická práce definuje adopci, její právní ukotvení, podmínky a jak se stát osvojitelem. Dále definuje rodičovství, popisuje rozdíly mezi rodičovstvím biologickým, náhradním a také uvádí specifika homoparentního rodičovství. Rozebírá důležité pojmy, které se s osvojením pojí, jako trauma, identita dítěte či poruchy attachmentu. Jedna kapitola se zabývá také podpůrnou sítí osvojitelů.

Praktická část se věnuje odborným přípravám, jakým způsobem změnila očekávání rodičů a jejich připravenost na osvojení. A dále se zaměřuje na služby poskytované osvojitelům a jejich možnost zlepšení. Odpovědi byly sesbírány z rozhovorů s osvojiteli, kteří přípravami prošli a aktuálně již mají osvojené dítě/děti. Na základě těchto odpovědí bylo vytvořeno doporučení pro celkové zlepšení.

V úvodu byly zadány výzkumné otázky, na které bylo v průběhu práce odpovězeno. Rozdíl v očekávání rodičů před přípravami a po nich se často odvíjí od znalostí, se kterými rodiče do příprav vstupují. Často se ale očekávání musím projít přípravami, aby mi dali dítě-mění na-přípravu mi byly užitečné, umím si situace více představit a musím na sobě dále pracovat, až dostanu dítě do péče.

Následná podpora po skončení příprav je ve většině případů rodičům rovnou nabízena jako služba doprovázení. Je jim nabídnuta nejenom možnost konzultací, ale také dalšího vzdělávání se, psychologické podpory a jakékoli další podpory, o kterou by požádali. Doprovázející organizace se vždy snaží osvojitelské rodiny podporovat, v rámci svých personálních, finančních i profesionálních možností, co nejvíce. Většina osvojitelů je také spokojena se službami, které jim jsou poskytovány a uvítali by jen několik menších změn, jako je více vzdělávacích témat, dostupnější odborná pomoc, či rozšíření právní připravenosti rodičů.

Ve výzkumu je vycházeno z rozhovorů s rodiči, kteří prošli přípravami a jsou z nich osvojitelé. Kritériem pro výběr rodičů bylo absolvování odborných příprav v organizaci Dobrá rodina. Díky jejich poznatkům mohou být přípravy a následná péče o osvojitele dále vylepšována. Jakým způsobem dovolí omezený počet financí přípravu a péči o osvojitele vylepšit ukáže jen další praxe. Pokud by státní podpora, která je poskytována pěstounským rodinám, byla alespoň zčásti poskytována i rodinám osvojitelským, mohli by se doprovázející organizace více soustředit na rozšiřující péči o osvojitele a zlepšování kvality samotných příprav.

Zdroje

Knihy:

BOWLBY, John (1969). *Attachment: Attachment and loss: Vol. 1. Loss*. New York: Basic Books.

BRODZINSKY, David, Marshall D. SCHECHTER a Robin Marantz HENIG (1993). *Being adopted: the lifelong search for self*. New York: Anchor Books. ISBN 03-854-1426-9.

BUBLEOVÁ, Věduna (2014). *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, [cit. 2022-02-17]. ISBN 978-80-87455-18-0.

BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ (2011). *Základní informace o náhradní rodinné péči* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, [cit. 2022-02-17]. ISBN 978-80-87455-01-2.

DOLEŽALOVÁ, Pavla, Barbora ORLÍKOVÁ, Ladislav KÁŽMÉR, Barbora DRBOHLAVOVÁ a Ladislav CSÉMY (2017). *Trauma v dětství a adolescenci: průvodce pro pedagogy* [online]. Klecany: Národní ústav duševního zdraví, [cit. 2022-03-01]. ISBN 978-80-87142-32-5. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/files/pdf/publikace-trauma.pdf>

DOLEŽALOVÁ, Pavla (2020). Komplexní vývojové trauma a užívání návykových látek. *Psychologie a její kontexty: odborný recenzovaný časopis pro teoretické i praktické otázky uplatnění psychologie v životě dnešního člověka = Psychology and its contexts : peer-reviewed journal for theoretical and practical issues of the psychology in modern life* [online]. 45-58 [cit. 2022-03-01]. ISSN 18039278. Dostupné z: doi:10.15452/PsyX.2019.10.0012

DUNOVSKÝ, Jiří (1999). *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-254-9.

GOLDING, Kim S., PhDr. Jana KOVAŘOVICOVÁ, Bc. Matouš KOVAŘOVIC a PaDr. Petra PÁVKOVÁ. (2022). *Terapeutické rodičovství*. Praha: 65.pole, 2022. ISBN 978-80-88268-60-4.

HOFROVÁ, Veronika a Eva ROTREKLOVÁ (2009). *Odborná příprava budoucích osvojitelů a pěstounů* [online]. Triada-Poradenské centrum o. s. Brno, [cit. 2022-03-14]. ISBN 978-80-254-4588-4. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/odborna_pripava_triada.pdf

- KALSCHED, Donald (2011). *Vnitřní svět traumatu*. Praha: Portál. Spektrum. ISBN 978-80-7367-877-7.
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS (1995). *Římské právo*. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-717-9031-1.
- KLIMEŠ, Jeroným (2008). *Budován identity dítěte* [online]. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit, [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/01/budovani-identity-ditete.pdf>
- KŘÍSTEK, Adam (2016). *Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-022-7.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ (2006). *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- LEVINE, Peter A (2018). *Léčba traumatu: program probuzení moudrosti těla*. Přeložil Kamil C. PINTA. Praha: Maitrea. ISBN 978-80-7500-404-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Jarmila KOLUCHOVÁ (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH (1999). *Nevlastní rodiče a nevládní děti*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-897-0.
- NEŠPOROVÁ, Olga (2021). *Homoparentální rodiny*. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-410-1.
- NOVOTNÁ, Věra a Lenka PRŮŠOVÁ (2004). *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde. ISBN 80-86131-56-4.
- PEMOVÁ, Terezie, Radek PTÁČEK a Miloslav MACELA (2015). *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat* [online]. Praha: Kruh rodiny, o.p.s, [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: http://www.naseprava.cz/wp-content/uploads/2017/05/Hlas_ditete_v_NRP.pdf
- POLIŠENSKÁ, Petra, Radka FEBEROVÁ a Zdeněk STUHLÍK (2019). *Rodinné právo. Právní postavení dítěte: výklad k právnímu postavení dítěte a výběr z důležitých soudních rozhodnutí v této oblasti*. Praha: Wolters Kluwer. Musíš znát.. ISBN 978-80-7598-442-5.

SOKOLOVÁ, Věra (2014). A co děti?...“: gay a lesbické rodičovství. *ABC feminizmu* [online]. 81-96 [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: [https://www.researchgate.net/publication/323425130 'A co deti' Gay a lesbicke rodico vstvi](https://www.researchgate.net/publication/323425130_A_co_deti_Gay_a_lesbicke_rodico_vstvi)

TRNKOVÁ, Lucie (2018). *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.

ŠULOVÁ, Lenka (1995). *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?*. Praha: Grada. ISBN 80-716-9218-2.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ (2021). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.

El. Zdroje

Adopce neboli osvojení. *Náhradní rodina* [online]. [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/adopce-neboli-osvojeni>

ATTA. *Vývojové Trauma*. ATTA. Interní dokumentace Dobrá rodina. Praha, 2021.

ATTA. *Poruchy vytváření vztahové vazby – attachmentu*. Interní dokumentace Dobrá rodina. Praha, 2021.

DOBŘÁ RODINA. *O nás*. [online]. [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/o-nas/>

DOBŘÁ RODINA. *Přípravy a posouzení v Dobré rodině*. Interní dokumentace Dobrá rodina. Praha, 2021.

DOBŘÁ RODINA. *Každé dítě patří do rodiny-PRIDE*. Interní dokumentace Dobrá rodina. Praha, 2021.

How the Attachment Theory Developed. *Very well mind* [online]. [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/what-is-attachment-theory-2795337>

Odborná příprava v Dobré rodině. *Dobrá rodina* [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/pro-zajemce/co-jsou-pripravy-na-pestounstvi-a-jak-probihaji/>

O PRIDE. *PRIDE-CZ* [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.pride-cz.com/o-pride/>

Osvojení dítěte z České republiky do ciziny — Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí* — Index [online]. 2022 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [cit. 2022-25-02]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/s-cim-muzeme-pomoci/mezinarodni-osvojeni-ditete/osvojeni-ditete-z-ceske-republiky-do-ciziny>

PEMOVÁ, Terezie, Radek PTÁČEK a Miloslav MACELA. *Hlas dítěte v náhradní rodinné péči a jak mu naslouchat* [online]. Praha: Kruh rodiny, o.p.s, 2015 [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: http://www.naseprava.cz/wp-content/uploads/2017/05/Hlas_ditete_v_NRP.pdf

Proces zprostředkování. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/proces-zprostredkovani>

Sdělení č. 132/2000 Sb. m. s. Evropská úmluva o osvojení dětí. *Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online], 2022 [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-132>

SOKOLOVÁ, Věra. A co děti?...“: gay a lesbické rodičovství. *ABC feminismu* [online]. 2014, 81-96 [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/323425130_'A_co_deti'_Gay_a_lesbicke_rodicovstvi

Středisko náhradní rodinné péče. *Pro adoptivní rodiny* [online]. [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/pro-adoptivni-rodiny>

Rodičovství párů stejného pohlaví. *Queergeography* [online]. [cit. 2022-02-28]. Dostupné z: <https://www.queergeography.cz/sexualni-obcanstvi/rodicovstvi-paru-stejneho-pohlavi/>

Základní pojmy – Adopce.com. *Adopce.com* – projekt náhradní rodinné péče [online]. [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.adopce.com/adopce-osvojeni/zakladni-pojmy/>

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Praha: *Zákony pro lidi.cz*, 2020 [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

Zákon č. 265/1949 Sb. Zákon o právu rodinném. *Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. 2022 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-265>

Zákon č. 69/1952 Sb. Zákon o sociálně právní ochraně mládeže. *Zákony pro lidi - Sbírká zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. 2022 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1952-69>

Příloha č.1

Otázky k rozhovoru:

- Jste samozadatel/ žadatelé manželé/partneři?
- Kolik dětí máte v adopci?
- Kdy jste přípravy absolvovali? Rok?
- Absolvovali jste kromě odborných příprav nějaké jiné vzdělání, které vám v procesu adopce pomohlo?

VO 1: Jaký je rozdíl v očekávání adoptivních rodičů před nástupem do příprav a po jejich ukončení?

Související otázky pro rozhovor:

- Jaká jste měli očekávání/obavy, když jste do příprav nastupovali?
- Proč jsou přípravy z vašeho pohledu tak důležité?
- Byli jste spokojeni s vedením lektorů?
- Byla pro vás příprava dostatečná?
- Co se vám nelíbilo, nebo byste rádi na přípravách pozměnili?
- Využíváte momentálně v praxi znalosti, které jste si odnesli přímo z příprav?
- Co byste chtěli doplnit z dnešního pohledu do průběhu příprav?

VO 2: Je adoptivním rodičům poskytnuta vhodná a dostatečná podpora i po přijetí dítěte do péče?

Související otázky pro rozhovor:

- Jaké služby aktuálně využíváte?
- Jste spokojeni se službami a podporou, kterou můžete využívat v rámci doprovázení?
- Jak často podporu využíváte? (kluby, odborná pomoc, apod.)

VO 3: Jaké formy podpory by adoptivní rodiče po přijetí dítěte do péče ještě potřebovali?

Související otázky pro rozhovor:

- Jakou podporu vám po přípravách nabídla doprovázející organizace?
- Jaké formy podpory aktuálně nemáte, ale potřebovali byste je?

Příloha č.2

Vzorový přepis rozhovoru

Žádala/i jste jako samozadatel/ žadatelé manželé/partneři?

S manželem

Manželé

Kolik dětí máte v adopci?

2, dvojčata

Kdy jste přípravy absolvovali? Rok?

2018

Absolvovali jste kromě odborných příprav nějaké jiné vzdělání, které vám v procesu adopce pomohlo?

ne

Ne

Absolvování v Dobré rodině

VO 1: Jaký je rozdíl v očekávání rodičů adoptivních rodičů během příprav a jaká je poté realita?

Související otázky pro rozhovor:

Jaká jste měli očekávání/obavy, když jste do příprav nastupovali?

Určitě, všechno bylo nové, neošahané, my jsme tu problematiku vlastně moc neznali, takové neznámo. Myslím si, že i během těch příprav jsme si hodně definovali naše očekávání a ty naše požadavky.

Proč jsou přípravy z vašeho pohledu tak důležité?

Určitě jsou, protože běžný člověk, samozřejmě, že i po těch intenzivních 3 měsících, člověk nemůže vědět všechno nebo všechny dopady, ale myslím, jak byly ty přípravy dělané tím pridem, tak nás to naučilo dívat se jinak přes to dítě s traumatem. Celá ta příprava tím byla dost prospikovaná, že i naše původní představy ustoupily do pozadí. Protože nejdřív s tím člověk jde do toho, že chce to dítě, ti žadatelé nejsou většinou moc dobrovolnými žadateli,

ale z většiny jsou to lidé, kterým to nejde přirozenou cestou., ale i takoví rodiče jsou. Na začátku je člověk strašně soustředěný sám na sebe a postupem těch příprav, jsem to tak chápala, se to mění na to dítě.

Byli jste spokojeni s vedením lektorů?

Jo, to si myslím, že bylo hodně klíčové. Já jsem třeba nebyla moc vyhraněná k romskému etniku, ale u manžela došlo k velkému posunu a v první řadě za to mohli i lektori. Byli úžasnou inspirací. Erak a Alena

Byla pro váš příprava dostatečná?

No jako, ty děti jsou pak různorodé, že se na to nedá úplně připravit, ale to je stejné jako na mateřské. Člověk nějaké představy má, ale realita je různorodá. Ale asi to uvažování o té problematice, tak to je určitě dostatečné.

Co se vám nelíbilo, nebo byste rádi na přípravách pozměnili?

Ono je to takové všeobjímající, takže jsou tam různé aspekty dětí s tím traumatem, že jsou odložené, ale ty příběhy jsou obohaceny i nějaké týrání, zanedbávání. Někdy ty příběhy byly hodně silné. Zdá se mi to trochu, že tohle by mělo být spíš na speciální přípravu nebo možná pro pěstouny. Ale v té počáteční fázi mi to přišlo spíš jako další level. Občas to bylo až odrazující. Protože podle těch požadavků bychom si na takové dítě netroufli. Možná jestli by se to nemělo rozdělit. Myslím, že to bylo velmi všeobecné a chtělo to pojmut všechny ty typy dětí, které se mohou dostat člověku do péče, ale u nás tím jak je těch dětí strašně málo k adopci, tak možná by stálo za úvahu to nějak víc specializovat, protože v drtivé většině ty děti nějakým extrémním domácím násilím neprošli. Možná je to jen moje představa.

Využíváte momentálně v praxi znalosti, které jste si odnesli přímo z příprav?

Spíš, že si člověk uvědomuje víc věci, které se na přípravách řešily. Já si nejvíc pamatuju ty příběhy, kde jsme se měli vžívat do role toho dítěte, kde přijde do té nové rodiny, kde se čeká, že bude jásat, skákat. Musím říct, že shodou okolností jsme ubytovávali na chalupě ukrajinskou rodinu. Znovu jsem se do toho ponořila. Ty lidi, jak přijeli, tak nám vyprávěli podrobnosti, čím si prošli. Jak vyzvedávali měsíční miminko v odstřelované nemocnici a

prostě najednou přijeli lidi s tím plným zážitkem a když bylo vidět, že jsou vděční, tak to trauma tam bylo vidět. Na tom bylo vidět, že je to prostě ještě znásobený to trauma, který prožívá to dítě v náhradní rodinné péči. Takový tohle no, to si pamatuju. Pak si vybavuju ty individuální návštěvy, že nás to dovedlo k tomu, že jsme to dotahovali do konce. Jak se změnil náš život, okruh zájmů, známých, člověk má už konečně nějaké konkrétní obrisy a tak.

VO 2: Je adoptivním rodičům poskytnuta vhodná a dostatečná podpora i po přijetí dítěte do péče?

Související otázky pro rozhovor:

Jaké služby aktuálně využíváte?

Klub osvojitelů, skupinovou terapii, pak jsem se účastnila i hodně online vzdělávacích seminářů, doprovázení.

Jste spokojeni se službami a podporou, kterou můžete využívat v rámci doprovázení?

Já jsem mimořádně spokojená, naše doprovázející pracovnice je skvělá. Když má člověk nějaký dotaz, tak se má na koho obrátit, nebo na těch seminářích nadnést to téma. Hodně nám to pomohlo, ještě než jsme dostali nabídku těch dvojčat. Řešili jsme s nimi i konkrétní obavy, a teď jsme ještě uvažovalo o jednom dítěti. Člověk dostane další názor od někoho, kdo o tom něco ví, protože je to přece jenom specifické.

Jak často podporu využíváte? (kluby, odborná pomoc, apod.)

Podle potřeby

VO 3: Jaké formy podpory by adoptivní rodiče po přijetí dítěte do péče ještě potřebovali?

Související otázky pro rozhovor:

Co byste chtěli doplnit z dnešního pohledu do průběhu příprav?

Ty úvodní hodiny, co dělat před přijetím a po, tak to bylo velmi hezky zpracované. Akorát mi přišlo, že zbytečně to vzalo hodně prostoru ty příběhy, kdy přijímám dítě z domácího

násilí a tak. To mi přišlo, že zabralo zbytečně moc prostoru, místo toho, aby jiná témata dostala více prostoru. Zvážení možná udělat takovou přípravu zvlášť. Možná přidat ještě informace o citovém poutu, plus aktualizovat třeba novými poznatky v téhle oblasti, názory odborníky, psychologů apod.

Jakou podporu vám po přípravách nabídla doprovázející organizace?

Já už úplně nevím, ale myslím, že běželi ty setkání rodičů a my jsme tam mohli chodit jako čekatelé. Bylo to nabídnuté, pro toho, kdo chtěl.

Jaké formy podpory aktuálně nemáte, ale potřebovali byste je?

Spíš mi není pořád jasné, že je pořád tolik dětí v dětském domově. Myslím, že kdyby se prověřovali všechny možnosti lépe, tak by jich nemohlo být tolik v té ústavní péči. Nebo jestli je to personální kapacitou a větší pozornost je pak směřována na miminka, protože jsou lépe umístitelné, ale ty které mají 2 roky a víc, tak jsou podle mě taky dobře umístitelné. Pořád nechápu, jak je to možné, když je tolik těch žadatelů. Často nejsou právně volné v těch dětských domovech, ale nechápu. Cítím nějaký kolaps systému nebo aby byla pevná lhůta, kdy ty práva těch rodičů měli zmizet. Když je dítě rok a více v dětském domově, tak je to hrozné. Chápu, že se to nedá paušálně odsoudit, ty situace těch rodin jsou různé.

Já jsem řešila loni věc tu kombinaci práce a hlídání dětí, kdy ještě jsme nechtěli vystavovat prarodiče nákaze covidu, takže jsem se pokoušela sehnat nějak hlídání. Ale to je asi celkový problém téhle doby. Ale dobrá rodina mi něco nabízela, co se týče toho hlídání. Ale aktuálně mě nic nenapadá.

Když jsme dostali děti do péče, tak jsem to zvládala převážně díky babičkám.